

SPANNING

CRISIS EN VERZET

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 13, nummer 8, september 2011

CRISIS EN VERZET

De economische crisis woekert voort. Aanvankelijk waren veel economen ervan overtuigd dat de ernst van de crisis hoog was maar het eind in zicht. Tegenwoordig praten ze in groeiende mate over de dubbele dip. Er komen volgens die gedachte problemen aan waarbij die van 2008 in het niet zullen zinken.

Hoe de werkelijkheid zal zijn, is moeilijk te voorspellen al zijn de vooruitzichten niet gunstig. Wat we wel kunnen zien is dat de crisis allerwege wordt aangegrepen voor bezuinigingen en het tegen elkaar opzetten van bevolkingsgroepen. Jongeren wordt wijsgemaakt dat de ouderen op hun kosten feestvieren, Nederlanders krijgen te horen dat Grieken allemaal corrupt zijn en VVD-CDA en PVV pakken de ambtenaren aan want daar zijn er toch te veel van.

Crisissen roepen altijd ongeveer hetzelfde scenario op. Werkgevers en overheid willen bezuinigen en de meeste mensen zijn daarvan op een of andere manier de dupe. Doordat bevolkingsgroepen tegen elkaar worden uitgespeeld is het telkens weer moeilijk om het verzet tegen de plannen van hogerhand te organiseren. Toch laten heden en verleden zien dat verzet wel degelijk mogelijk is en ook zin heeft. Al maanden demonstreren massa's mensen in Spanje en Portugal tegen de verslechteringen. In Griekenland, het land dat het zwaarst wordt getroffen, bestaat ook al maanden breed verzet tegen de bezuinigingen. We spraken hierover met Vangelis Chorafas, een onafhankelijke Griekse socialist.

De regering, rechtse economen en opiniemakers roepen om het hardst dat er bezuinigd moet worden. Marcel van Dam ziet hier echter in het geheel de noodzaak niet van in. Hij verdenkt het Centraal Plan Bureau er van politiek te bedrijven en verwijt de linkse politieke partijen dat ze gedwee meegaan in de gedachte dat

het noodzakelijk is om te bezuinigen. Jola van Dijk sprak met Van Dam en een onderzoeker van het CPB en komt tot een verrassende conclusie.

Toen vorig jaar het boek 'Het land is moe' van Tony Judt verscheen, werd daar veel aandacht aan besteed. Het boek is inmiddels aan zijn negende druk toe. Jasper Lukkezen (ook van het CPB) doet in deze Spanning een aantal berekeningen van Judt over en laat zien dat iedereen in de maatschappij er nadeel van ondervindt als de rijkdom te ongelijk is verdeeld. De vraag blijft dan natuurlijk wel liggen waarom dan niet iedereen het verzet komt tegen die ongelijkheid. Lukkezen vertrouwde ons per email toe dat hij denkt dat dit vooral te maken heeft met de kortzichtigheid van het individu. Statistisch kan het waar zijn dat ook rijken nadelen ondervinden van maatschappelijke ongelijkheid. Maar dat wil niet zeggen dat die rijken zich daardoor ongelukkig voelen. In 1983 had Nederland ook een rechtse regering van CDA en VVD. Lubbers, de informateur van de huidige regering was toen de minister president; dat kan geen toeval zijn. Zo is het ook geen toeval dat die regering Lubbers eveneens fors inzette op bezuinigingen. Ambtenaren en mensen met een uitkering waren de eerste slachtoffers in 1983. Dat kwam de ploeg van Lubbers op fors maatschappelijk verzet te staan. Lot van Baaren, lid van het bestuur van Abvakabo, kijkt met ons terug en trekt lessen uit het verleden. Zij heeft een aantal duidelijke ideeën over de vraag hoe het verzet nu moet worden vorm gegeven.

Nederlanders waren ook actief in het verzet tegen het apartheidsbewind in Zuid-Afrika. Dat vereiste een hoge mate van opofferingsbereidheid, iets waar Gillis Kersting ze over interviewde.

In het Rijke Rooie Leven tenslotte aandacht voor verzet uit onze eigen provincie Drenthe. Pim Siegers over Daniël Lohues.

INHOUD

3	GRIEKENLAND ALS PROBLEEMZONE IN EUROPA
6	BEZUINIGEN NOODZAKELIJK?
10	EERLIJK MOETEN WE ALLES DELEN
15	DE AMBTENARENACTIES VAN 1983
18	NEDERLANDS VERZET IN ZUID-AFRIKA
22	HET RIJKE ROOIE LEVEN DEEL 71
24	OPINIE: SHARON GESTHUIZEN

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.
Abonnementenadministratie
Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl
Redactieadres
Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
E spanning@sp.nl
Redactie
Sjaak van der Velden
Arjan Vliegthart
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Antoni Gracia
Robert de Klerk
Gonnie Sluijs
Foto cover
Rex Features / Hollandse Hoogte

**'IN DE EUROZONE ZIJN GEEN DEMOCRATISCHE
OPLOSSINGEN MOGELIJK'**

GRIEKENLAND ALS PROBLEEMZONE IN EUROPA

Tekst: Diederik Olders en Sjaak van der Velden Foto: Suzanne van de Kerk

In augustus ontmoetten we, voorafgaand aan een informele ontmoeting van moderne linkse partijen op Schiphol, Vangelis Chorafas. Vangelis is uitgever van de Griekse versie van het Amerikaanse onafhankelijke socialistische tijdschrift 'Monthly Review'. Ook was hij uitgever van de Griekse vertaling van Jan Marijnssens boek 'Tegenstemmen'. Hij opereert als partijloze socialist sinds hij in 2001 de PASOK, zeg maar de Griekse PvdA, vaarwel heeft gezegd vanwege het rechtse beleid van die partij. Hij onderhoudt goede contacten met de diverse linkse partijen in Griekenland zonder zich bij een van die organisaties aan te willen sluiten.

Hoe staat het op dit moment met de straatprotesten in Griekenland? In de Nederlandse pers lezen en horen we er niet meer zo veel over.

'Vanwege de zomervakantie is er een pauze in de demonstraties ingelast, maar vanaf 3 september zullen ze terugkomen. Dat is de oprichtingsdag van PASOK en die grijpen we aan om de demonstraties te hervatten. Tot half juli waren er iedere dag demonstraties van honderdduizend, soms tweehonderdduizend mensen en daar was de regering flink van onder de indruk; ze waren echt bang. Ook al omdat die sociaal-democratische partij van Papandreou het zwaar te verduren had; er zijn zelfs bestuursleden van PASOK op straat bedreigd. De beweging op straat in Athene is trouwens verdeeld. Het Syntagma-plein in Athene waar de demonstraties

plaatsvinden, bestaat uit een hoger gelegen en een lager gelegen deel. Op het hoger gelegen deel vind je wat je kan noemen de volksbeweging; op het lager gelegen deel demonstreren de verenigde linkse politieke partijen. De volksbeweging is minder georganiseerd, daar komen de mensen samen die verantwoordigd zijn over wat er allemaal gebeurt zonder dat ze een doordacht politiek alternatief bieden. Vergelijkbaar met de demonstraties van de 'Indignados' ('verontwaardigden' -red.) in Spanje. Daar heerst een volslagen wantrouwen naar de politiek, ook de linkse.'

Wat verklaart volgens jou die woede, die verontwaardiging?

'Mensen zijn boos over de gevolgen van de afspraak tussen Griekenland, Europa en het IMF over de steun aan

Griekenland. Die steun wordt alleen verleend als de regering fors bezuinigt en de staat afslankt. Voor veel mensen betekent dat een bedreiging van hun leefomstandigheden, bijvoorbeeld doordat de pensioenen en lonen werden verlaagd. En er komt een tweede memorandum aan, met nog meer privatiseringen en bezuinigingen op de sociale voorzieningen. Vooralnog werken de plannen alleen maar averechts. De economie is vorig jaar met 4,5 procent gekrompen en de verwachting is dat de krimp dit jaar nog groter zal zijn: 6,5 procent. De overheidsschuld als percentage van het nationaal inkomen was 143 procent in 2010, de verwachting voor dit jaar is 158 en voor 2012 zelfs 166 procent. Het begrotingstekort daalt iets, maar blijft in de buurt van de 9-10 procent. De officiële werkloosheid is

gestegen naar 20 procent, en onder jongeren is die zelfs 35 procent. Dus het is begrijpelijk dat veel mensen en dan vooral jongeren de straat op gaan.'

In Nederland en andere West-Europese landen wordt vaak gesproken over luie Grieken met hoge lonen en pensioenen. En natuurlijk de corruptie.

'De lonen en pensioenen zijn inderdaad redelijk goed. Dat is te danken aan de kracht van de Griekse vakbeweging die voor haar leden veel heeft weten te bereiken, daar lijkt me niets mis mee. Corruptie is iets anders. Dat heet bij ons Fikalakia, dat betekent 'enveloppen'. Die naam duidt op een gebruikelijke manier om dingen voor elkaar te krijgen; je schuift de ander een envelop met inhoud toe. Dat komt echt op heel grote schaal voor. Daar moet zeker iets aan gebeuren.'

Hoe wordt er in Griekenland volgens u gedacht over oplossingen voor de financiële crisis?

'De Troika, zoals wij dat noemen, het IMF, de Europese Centrale Bank en de Europese Commissie, willen dat Griekenland 50 miljard euro ophaalt door staatsbedrijven te privatiseren. Ik denk niet dat dit zal lukken. De afgelopen jaren zijn er al grote privatiseringsprojecten geweest, met veel weerstand. De waarde daarvan komt niet in de buurt van die 50 miljard. Er zijn echt wel mensen die vinden dat er iets moet gebeuren en dat er bedrijven kunnen worden verkocht, maar om dan de nutsbedrij-

Vangelis Chorasfas

ven te privatiseren gaat ze weer te ver. Een van de grootste nutsbedrijven in Griekenland is trouwens de nationale loterij en daar moeten ze helemaal van afblijven want die levert veel winst op. En we hebben inkomsten nodig voor de overheid om uit deze crisis te komen.

Er leven echter ook nogal wat illusies over een oplossing. Sommigen denken dat er genoeg olie in de Ionische zee zit om het land uit de problemen te helpen. Die olie zit er inderdaad. Maar voordat je zover bent dat die olie gewonnen kan worden, ben je vele jaren verder. Dat is echt lange-termijnwerk.

Anderen denken dat we geen steun in Europa moeten zoeken, maar bij de Russen. Dat idee leeft vooral bij uiterst rechtse Grieken die denken dat we door de orthodoxe kerk een band met de Russen hebben. Dat zijn de mensen die ook denken in samenzweringen, dat alle Griekse ellende de schuld is van de Bilderbergconferenties of het zionisme. Ze vergeten echter dat Rusland heel andere belangen heeft. Datzelfde geldt voor China, waar weer anderen op inzetten. De Russen en vooral de Chinezen hebben meer belang bij een goede verstandhouding met de Amerikanen en daarom zullen ze nooit het machtsevenwicht in het

oosten van de Middellandse Zee verstoren.'

Speelt de geopolitieke omgeving van Griekenland een rol?

'Zeker. Vergeet niet dat de NAVO als verenigende macht steeds belangrijker wordt voor Europa. Griekenland moet binnen Europa blijven en daarom pusht Amerika de Duitsers om tot een oplossing te komen. Het zou voor de NAVO echt een ramp zijn als Griekenland naast het bondgenootschap komt te staan. Griekenland is een tegenmacht voor de groeiende macht van Turkije en Griekenland kan ook als een springplank fungeren voor de integratie van de Balkan in de NAVO. Daarom laten ze ons niet vallen.'

Maar hoe verklaar je de problemen van jouw land binnen Europa? Afgezien van die geopolitieke kant?

'Er bestaat in de Europese Unie een grote onevenwichtigheid tussen het zuiden en het noorden. Het zuiden, en mijn land is daar een voorbeeld van, heeft een zwakke reële economie in verhouding tot de landen in het Noorden. Door de eenwording van de markt is het laatste beetje industrie bij ons weggetrokken. Wat we overhebben is toerisme en een economie die voor een groot deel draait op de zwarte

ZETELVERDELING GRIEKSE PARLEMENT

RECHTS

LAOS, Nationaal-democraten: **15**
Nea Dimokratia: **91**

LINKS

PASOK (Panellinio Sosialistiko Kinima, Panhelleense Socialistische Beweging): **160**
KKE (Kommunistiko Komma Elladas, Communistische Partij van Griekenland): **21**
Syriza (Synaspismós Rizospastikís Aristerás, Coalitie van Radicaal Links): **13**

GRIEKENLAND (HELLAS)

(‘Griekse democratie’)

Bevolking

Inwoners: **10,7 miljoen**

Levensverwachting: **79,9 jaar**

(Nederland 79,7 jaar).

Religie: **Grieks orthodox** (92 procent).

Bevolking onder de armoedegrens: **20 %**

(Nederland 10,5 %).

Politiek

Hoofdstad: **Athene**

Onafhankelijk van het Ottomaanse Rijk sinds 1828 na een opstand die in 1821 begon.

Republiek sinds 1974. Er waren al eerdere republieken (1828-1833, 1924-1935) maar die werden telkens vervangen door koninkrijken en een militaire dictatuur (1967-1974).

Parlement: **Kamer van Afgevaardigden**, 300 zetels.

Verkiezingen: **eens in de vier jaar**, er bestaat een opkomstplicht.

Kiesdrempel: **3 procent**.

Belastingdruk: **38,8 procent**

(Nederland 45,9 %).

Begrotingstekort: **10,5 %** (Nederland 5,3 %).

Economie

Nationaal inkomen per hoofd van de bevolking: **\$ 29.600** (Nederland \$ 40.300) (2010).

Inflatie: **4,7 procent** (Nederland 1,3 % (2010).

Werkloosheid: **12,5 %** (Nederland 5,5 % (2010).

Jaarlijks gewerkt aantal uren per werknemer: **2.120** (Nederland 1.389) (2008).

Buitenlandse schuld: **532,9 miljard dollar** (Nederland 2100 miljard dollar) (2010).

Vennootschapsbelasting als percentage nationaal inkomen: **2,5 %** (Nederland 3,2 % (2008).

Inkomsten- en winstbelasting als percentage van nationaal inkomen: **7,3 %** (Nederland 10,6 %) (2008).

markt en kleine bedrijfjes. Daar valt voor de overheid geen belasting te heffen. Er zijn belastingverhogingen, maar juist in de tijd van heftige bezuinigingen probeert iedereen te overleven en nog meer dan voorheen uit de handen van de fiscus te blijven. Deze situatie is ontstaan doordat de Europese Unie alleen een economische unie is, en geen politieke. Europa kan geen economisch beleid voeren, maar alleen volgen.’

Welke mogelijkheden zie je om uit de problemen te komen?

‘Voorop staat wat mij betreft dat we niet uit de euro kunnen stappen. Al zouden we willen, de regels en wetten zitten zo in elkaar dat je er praktisch gezien niet uit kan. Wat wel kan, is dat we naast de euro weer een eigen munt gaan voeren waarmee monetaire politiek kan worden gevoerd. De vroegere EMU heeft ook op die manier gewerkt; een soort euro op de achtergrond. Ook bestaat de mogelijkheid om van één eurozone over te stappen op twee eurozones: een voor het noorden en een voor het zuiden, zodat de sterkste niet automatisch de zwakste leegzuigt. Dan wordt het weer mogelijk om door devaluaties de eigen munt goedkoper te maken en zo de export te bevorderen; nu is dat allemaal onmogelijk. De sociaal-democraten lijken nu vooral te denken aan een fiscale unie zodat het belastingregime in de eurolanden centraal wordt bepaald; maar dan blijft gelden dat Griekenland, Spanje en Portugal maar misschien ook Italië en Frankrijk het zwakste zijn.’

Hoe denken de Griekse linkse partijen hierover?

‘Links is verdeeld. De communisten van de KKE denken daar heel simpel over. Er moet een volkseconomie komen en Griekenland moet uit de NAVO en de euro. Een erg simpele, maar niet erg reële optie. Bovendien weigert de KKE om deel te nemen aan de vele volksbewegingen. Syriza, een partij vergelijkbaar met Die Linke uit Duitsland, zet in op een ander Europa. De vraag is dan natuurlijk welke strategie moet worden gevolgd om daar te komen. Syriza steunt plannen om tot een dubbele munteenheid te komen, maar werkt ook mee aan praktische oplossingen omdat ze niet in een

meerderheidspositie zitten. Heel praktische linkse politiek bedrijven dus.

In PASOK kiest men voor de sociaal-democratische oplossing. Binnen die partij is het onmogelijk om oppositie te voeren. Zelf ben ik er in 2001 al uitgegaan, ik zat in het Centraal Comité maar kon me niet meer verenigen met de steeds rechtser koers. Er zijn in de loop der jaren acht afscheidingen geweest van PASOK, maar de partij komt niet in beweging; niet naar links in elk geval. Er zitten veel bestuurders zo vast in het bestaande systeem, die willen niets veranderen.’

Hebben linkse plannen kans van slagen?

‘Ik verwacht dat bij de komende verkiezingen links flink zal winnen. Syriza heeft nu 13 zetels en staat in de peilingen soms op 23-24. Dus het zouden er zo maar 16 tot 20 kunnen worden. Links van PASOK gebeurt er dus wel wat; dat biedt perspectief. Misschien komt er een brede coalitie en daarin kan links dan zijn punten proberen binnen te halen.’

Hoe zie je zelf de toekomst? Wat moet er gebeuren om Griekenland uit het slop te halen?

‘We moeten in ieder geval niet terug naar de oude situatie van vóór de Europese Unie. Griekenland heeft in de jaren negentig geprofiteerd van Europa, en we moeten nu een oplossing zien te vinden. Een groot probleem is echter dat wat er ook gebeurt, er door de huidige regelgeving geen democratische oplossingen mogelijk zijn. Europa is namelijk niet democratisch. Het bestaande noodfonds zit ook financieel al in de problemen, daar een aantal landen niet deel kan nemen omdat ze zelf in de problemen zitten: Spanje en Portugal. Dadelijk komt Italië daar nog bij en zelfs Frankrijk dreigt haar AAA-status kwijt te raken. Dan wordt het aantal landen dat het noodfonds moeten vullen wel heel beperkt, en de vraag is of daar in die landen wel steun voor is.’

BEZUINIGEN NOODZAKELIJK?

DE KRITIEK VAN MARCEL VAN DAM OP DE AANNAMES VAN HET CPB

Tekst: Jola van Dijk

Dat er 29 miljard euro bezuinigd moet worden, lijkt een algemeen geaccepteerd feit. Onder verwijzing naar een CPB-rapport, vormt het zelfs de basis van het huidige regeerakkoord. Maar hoe hard is dit 'feit' eigenlijk? Volgens Marcel van Dam zijn de aannames achter het door het CPB gehanteerde rekenmodel aanvechtbaar. Hij neemt de handschoen op.

‘Volgens het Centraal Planbureau is op lange termijn 29 miljard euro aan structurele bezuinigingen nodig om de overheidsfinanciën weer houdbaar te maken. Het kabinet lost meer dan 80 procent van dit probleem op. Door 18 miljard in deze kabinetsperiode te bezuinigen. Maar bijvoorbeeld ook door de AOW-leeftijd te verhogen.’ Premier Rutte maakt met dit citaat uit zijn regeringsverklaring van vorig jaar precies duidelijk waar zijn beleid de komende vier jaar op gebaseerd is. Maar klopt het wel wat hij zegt? Het CPB ontkent dat bezuinigingen noodzakelijk zijn. Wanneer vastgehouden wordt aan het huidige belastingstelsel, is er door een geleidelijke verhoging van de belastingopbrengsten helemaal geen houdbaarheidstekort.

Opiniesmaker en voormalig PvdA-politicus Marcel van Dam verzet zich daarom tegen de berekeningen van het CPB en de bezuinigingsplannen van het kabinet. Rutte misbruikt de cijfers van het CPB om zijn neoliberale politieke agenda door te drukken en te bezuinigen op de lagere inkomens. En de oppositiepartijen? Die hebben volgens Van Dam hun belangrijkste argument uit handen gegeven, door onnodig akkoord te gaan met 29 miljard aan bezuinigingen en lastenverzwaringen.

CONSTANTE ARRANGEMENTEN?!?

In het rapport ‘Vergrijzing verdeeld’ van juni 2010 heeft het CPB een berekening gemaakt voor de overheidsfinanciën de komende dertig jaar. Geconcludeerd wordt dat er een houdbaarheidstekort van 29 miljard opgelost moet worden. Marcel van Dam had in zijn columns in de Volkskrant al snel kritiek op het rapport: ‘De werkelijkheid is dat we 29 miljard moeten bezuinigen vanwege een technische veronderstelling van het CPB in een computermodel.’ Hij voert hierover een erg technisch debat met het CPB, dat normaal gesproken voor de meeste mensen totaal oninteressant zou zijn. Alleen heeft deze keer die technische veronderstelling het kabinet-Rutte de argumenten in handen gegeven die het nodig had om al zijn neoliberale bezuinigingsplannen door te drukken. Dat maakt het toch belangrijk om te weten hoe Rutte de cijfers van het CPB kan misbruiken voor zijn bezuinigingsplannen.

De technische veronderstelling waar Van Dam zich tegen verzet, zijn de zogenaamde ‘constante arrangementen’. CPB-onderzoeker Albert van der Horst is een van de auteurs van het rapport: ‘Bij het doen van dit soort onderzoek kunnen we kiezen tussen twee uitgangspunten, constant beleid en constante arrangementen. Het uitgangspunt dat je kiest, zul je over de hele linie aan moeten houden. Constant beleid houdt in dat je uitgaat van het huidige beleid en berekent wat dat de komende dertig jaar aan overheidsuitgaven en -inkomsten oplevert. Probleem is alleen dat op het gebied van de zorg niet duidelijk is wat wettelijk vastgelegd is, waardoor het moeilijk is om een goede raming van de zorguitgaven te maken. Het is daardoor heel moeilijk om vast te houden aan het huidige beleid en ten opzichte van constante arrangementen

ten levert het ook veel hogere zorguitgaven op, en daarmee een veel groter houdbaarheidstekort. We hebben daarom gekozen voor de constante arrangementen. Dit houdt in dat we ervan uitgaan dat een dertigjarige anno 2010 een even groot deel van zijn inkomen aan belasting en zorg uitgeeft als een dertigjarige anno 2040. Een tienjarige krijgt evenveel onderwijs en een zeventigjarige evenveel AOW als percentage van zijn inkomen. Over dertig jaar levert het totaal aan overheidsinkomsten en uitgaven dan een houdbaarheidstekort van 29 miljard op.’

BEZUINIGEN VANWEGE BELASTINGVERLAGING

Van Dam is het niet eens met de keuze van het CPB voor constante arrangementen, omdat daarmee afgeweken wordt van het huidige beleid. ‘Ze verlagen de inkomstenbelasting, waardoor een tekort van 29 miljard ontstaat.’ Van der Horst erkent dat het CPB uitgaat van een wijziging in het belastingstelsel: ‘Nu worden de belastingen jaarlijks aangepast aan de stijging van de prijzen, maar dat is sluipenderwijs een belastingverzwaring. De lonen stijgen namelijk harder dan de prijzen, waardoor bij voortzetting van het huidige beleid op den duur ook een verpleegster 52 procent belasting betaalt. Een steeds groter deel van ons inkomen valt dan in de hoogste belastingsschijf waardoor de belastingdruk, de belasting als percentage van je inkomen, toeneemt.’

Van der Horst: ‘Op die manier betalen de toekomstige generaties een groter deel van de rekening van de vergrijzing, terwijl we als CPB juist willen berekenen hoe de overheidsfinanciën er uitzien wanneer iedereen op dezelfde manier de rekening blijft betalen.’ Met de keuze van het CPB

om in de berekeningen de belasting-schijven te koppelen aan de welvaart, in plaats van aan de algemene prijsstijging, is Van Dam het niet eens. 'Als je de belastingschijven niet alleen corrigeert voor de inflatie, maar ook voor de welvaartsstijging, gaat iemand die in de toekomst meer gaat verdienen relatief minder belasting betalen dan iemand die nu meer gaat verdienen. Als je promotie maakt kun je in een hogere belastingschijf komen, maar dat kan ook komen doordat de welvaart jaarlijks met zo'n twee procent stijgt. Dat laatste wil het CPB voorkomen. Maar de welvaart van mensen stijgt doordat hun inkomen harder stijgt dan de inflatie, doordat meer mensen tweeverdieners zijn en steeds meer hoogopgeleiden in betere functies werken. Het is dus helemaal niet erg dat de belastingdruk stijgt door de toegenomen welvaart. Als het nu rechtvaardig wordt geacht dat iemand die door een loonsverhoging van 30.000 naar 40.000 euro gaat een hoger belastingtarief betaalt, waarom zou dat over dertig jaar niet zo zijn? En als ze de belastingtarieven laten zoals ze zijn, ontstaat er geen tekort van 29 miljard.'

WIE BETAALT DE VERGRIJZING

Van der Horst erkent dat het verschil tussen het uitgangspunt van constant

beleid en constante arrangementen aanzien van de inkomstenbelasting waarschijnlijk meer dan 29 miljard scheelt in de berekeningen. 'In ons rapport staat ook dat vasthouden aan het huidige belastingsysteem in een klap alle houdbaarheidsproblemen op zou lossen. De analyse van Van Dam bevat alleen twee problemen: hij is niet realistisch en niet neutraal. Zijn uitgangspunt dat de belastingdruk automatisch zal stijgen is voor de lange termijn niet realistisch, omdat politici regelmatig de schijven en vrije voeten aanpassen om de koopkracht op peil te houden. Kijken we bijvoorbeeld veertig jaar terug, dan zou de directe belastingdruk in het Van Dam-scenario sinds 1970 met 7 procent van het belastbare inkomen moeten zijn gestegen. In werkelijkheid is de belastingdruk echter gemiddeld constant gebleven en zien we zeker geen automatische stijging, doordat de belastingwetgeving telkens bij het opstellen van de begroting is aangepast vanuit het koopkrachtbehoud.'

Kijkend naar dezelfde cijfers over de belastingdruk de afgelopen veertig jaar, trekt Van Dam heel andere conclusies dan Van der Horst. 'De belastingdruk is de laatste jaren juist flink gedaald, net zoals de collectieve

uitgaven flink zijn gedaald. En dat terwijl de welvaart almaar stijgt. Ik vind het dan ook helemaal niet onrechtvaardig dat de huidige belastingtarieven gelijk blijven. Zoals gezegd, als we het nu rechtvaardig vinden dat iemand in een hogere belastingschijf terecht komt doordat zijn loon stijgt, is dat over dertig jaar ook rechtvaardig. Vraag ook maar eens aan iemand met het minimuminkomen of hij er bezwaar tegen heeft dat hij 52 procent belasting moet gaan betalen als hij op een gegeven moment zoveel gaat verdienen dat hij door de huidige belastingsystematiek in het 52 procent-tarief valt.' Van der Horst verzet zich ook tegen dit laatste argument van Van Dam: 'De analyse van Van Dam is niet alleen onrealistisch, maar ook niet neutraal. Politici moeten aan het publiek laten weten hoe zij de onbetaalde rekening van de vergrijzing gaan verdelen over generaties. Dan moet je niet het financiële probleem wegpoetsen met een sluipende belastingverhoging voor de lage inkomens. Juist om de effecten van beleid zo neutraal mogelijk te presenteren gaat het CPB, net als de Europese Commissie en het IMF, uit van constante arrangementen. Daarmee stelt het CPB de vraag of toekomstige generaties van dezelfde collectieve voorzieningen kunnen

2011	Bruto inkomen	30.000		tarief	Te betalen belasting
	Belasting	belastingvrije voet	3.561	0%	0
		schijf 1	18.628	33%	6.147
		schijf 2	7.811	42%	3.281
		schijf 3	0	52%	0
	Belasting, totaal				9.428
	Belasting in % inkomen				31

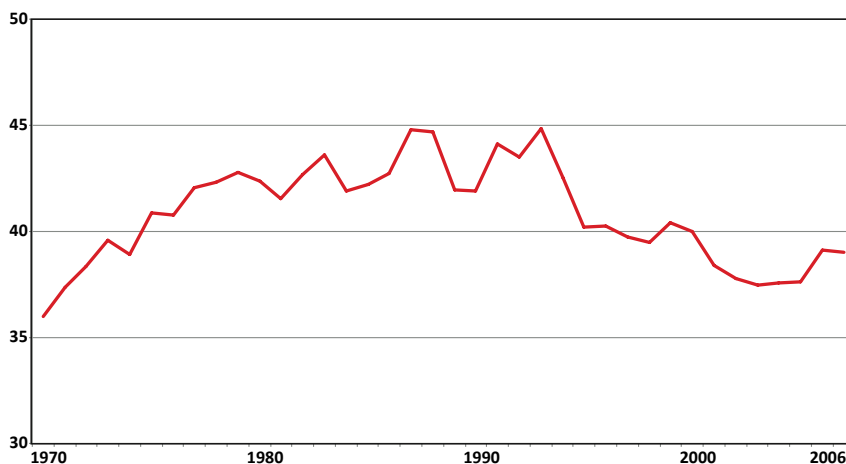
2041	Iemand die in 2011 30.000 euro verdient over 30 jaar, ontvangt bij een gemiddelde jaarlijkse loonstijging van 3,7 procent een bruto inkomen van 89.224				
	Bij aanpassing aan de ontwikkeling van de prijsstijgingen worden de belastingschijven	Te betalen belasting	Bij aanpassing aan de ontwikkeling van de loonstijgingen worden de belastingschijven	Te betalen belasting	
	belastingvrije voet	6.450	0	10.591	0
	schijf 1, 33%	33.742	11.135	55.402	18.283
	schijf 2, 42%	49.032	20.594	23.231	9.757
	schijf 3, 52%	0	0	0	0
	Belasting, totaal		31.728		28.040
	Belasting in % inkomen		36		31

genieten als wij dat vandaag doen en tegen dezelfde belastingdruk. Het antwoord op die vraag is nee, er is een gat van 29 miljard euro. Het CPB brengt zo de onbetaalde rekening in kaart waar de politiek een oplossing voor moet vinden. De vraag is vervolgens: wie gaat die rekening betalen? Het CPB brengt dan in kaart hoe aanpassingen in de belastingdruk, de AOW, de zorguitgaven en dergelijke, het financiële gat verkleinen. Bij elke maatregel wordt ook geschetst hoe deze rekening wordt verdeeld tussen generaties. Deze informatie kan de politiek helpen om een eerlijke keuze te maken over de gewenste oplossing. Dat Marcel van Dam de rekening neerlegt bij de laagste inkomens van de toekomst is natuurlijk zijn goed recht. Maar het CPB is er om beleidskeuzes te verhelderen, niet om ze te maken.'

EEN TECHNOCRATISCH IDEEAAL

Van Dam: 'Het zijn per definitie altijd de lagere inkomens die in hogere belastingen terecht komen als ze meer gaan verdienen. Dat is geen sluipende belastingverzwaring, maar een politiek bevochten belastingssystematiek. Naarmate mensen meer verdienen betalen ze meer belasting, dat noemen we progressie.' Van Dam vindt niet dat het CPB de cijfers neutraal presenteert: 'Waarom berekenen ze dan niet in het rapport wat de gevolgen zijn van het belastingstelsel handhaven zoals het is. Als de politiek de belasting wil verlagen en er daarvoor bezuinigen nodig zijn, kan een afweging worden gemaakt. Waarom heeft het CPB dat al voor ons beslist? Het CPB redeneert puur technocratisch. De belastingdruk mag niet hoger zijn dan nu, want dat is slecht voor de economie. Mijn principiële en politieke bezwaar tegen het model van het CPB waarmee alle verkiezingsprogramma's en regeerakkoorden worden doorgerekend, is dat het geen verlokking, geen uitdaging, geen droom, geen belofte meer is, maar dat we erdoor gegijzeld worden. Het leidt tot de paradox dat we ter wille van toekomstige generaties nu moeten afzien van toekomstig beleid. Het rekenmodel van het CPB is een technocratisch ideaal dat zijn eigen kinderen verslindt.' Volgens Van der Horst is het onzin dat het CPB besloten zou hebben dat de belasting-

BELASTINGEN EN PREMIES ALS PERCENTAGE VAN HET BRUTO INKOMEN, 1970 - 2007

druk niet mag stijgen. 'Natuurlijk mag de politiek de belastingdruk verhogen, wij wijzen alleen op de voordelen van extra inkomsten en de nadelen door lagere economische groei. In ons rapport staat ook dat vasthouden aan het huidige belastingstelsel in een klap alle houdbaarheidsproblemen op zou lossen.' Van der Horst doelt hiermee op onderstaande passage op pagina 16 van het rapport 'Vergrijzing verdeeld', waarin de keuze voor het onderzoekstechnische uitgangspunt van constante arrangementen verantwoord wordt.

'Over een lange tijdshorizon biedt de veronderstelling van constante arrangementen een goede basis voor de extrapolatie van overheidsuitgaven. Beter dan de alternatieve veronderstelling van 'ongewijzigd beleid' waarbij nauwgezet wordt vastgehouden aan de huidige wetsregels. Een eenvoudig voorbeeld kan dit illustreren. Volgens de wet groeien de grenzen van de belastingen in box 1 niet mee met de lonen maar met de prijzen. Strikte toepassing van deze wetsregel zou inhouden dat alle burgers, ook met de laagste inkomens, in de (verre) toekomst in de hoogste belastingsschijf van 52% eindigen. Dit zou weliswaar in één klap alle houdbaarheidsproblemen oplossen, maar het biedt geen realistisch beeld van de toekomst. Daarom hanteren wij in deze studie – in navolging van soortgelijke studies door de Europese Commissie en de OESO – het concept van constante arrangementen.'

Een van de door het CPB onderzochte oplossingen om het houdbaarheidsstekort te verkleinen is het verhogen van de belastingdruk. Op pagina 102 van

'Vergrijzing verdeeld' zegt het CPB over deze beleidsvariant:

'De tweede categorie beleidshervormingen ter verbetering van de houdbaarheid betreft belastingverhogingen. Of belastingverhoging wenselijk is om het houdbaarheidsstekort te verkleinen hangt af van de welvaartskosten van verschillende belastingen alsook de daarmee samenhangende verdelingseffecten. Aangezien de waardering van verdelingseffecten politiek gekleurd is, kunnen wij geen uitspraak doen over de gevolgen van belastingverhoging voor de welvaart. Wel kunnen we de gevolgen in kaart brengen voor de overheidsfinanciën, het netto profijt en de economie.'

Bij de bespreking van de beleidsvariant belastingverhogingen door het CPB is overigens niet helemaal helder dat door de aanname van de constante arrangementen al uitgegaan is van een belastingverlaging ten opzichte van de huidige systematiek. Het is daardoor moeilijk te zeggen in hoeverre alle politieke partijen zich bewust waren van de door het CPB veronderstelde wijziging van de belastingssystematiek toen ze hun verkiezingsprogramma's baseerden op de berekeningen van het CPB. Mark Rutte baseerde zijn bezuinigingsplannen in ieder geval volledig op de, in zijn ogen door het CPB noodzakelijk geachte, 29 miljard structurele bezuinigingen. Van Dam verzet zich dan ook niet alleen tegen de rekenmethode van het CPB, maar ook tegen de manier waarop de effecten daarvan verwoord zijn in de rapporten. En hij maakt zich zorgen over de manier waarop de politiek omgaat met de

onderzoeken van het CPB. ‘Het CPB is het belangrijkste adviesorgaan van de overheid. Praktisch alle belangrijke sociaaleconomische beleidsbeslissingen worden begeleid door adviezen van het CPB, gevraagd en ongevraagd. De medewerkers van het CPB zijn de beste op hun gebied. De adviezen die ze uitbrengen zijn meestal van topkwaliteit. Vooral daarom heeft het CPB een enorme invloed. Maar ook voor mensen bij het CPB geldt dat ze de wereld bekijken door hun eigen bril. Het CPB werkt veel met modellen, dat zijn simulaties van een deel van de werkelijkheid. Probleem is wel dat die modellen en berekeningen de werkelijkheid alleen benaderen, dat ze altijd voor verbeteringen vatbaar zullen blijven en vooral dat veronderstellingen nooit waardevrij zullen zijn. Behalve gespecialiseerde academici zullen er maar weinig mensen zijn die omvangrijke en diepgravende CPB-studies uitspitten. Zelfs gespecialiseerde politici en journalisten nemen door tijdgebrek vaak genoegen met een samenvatting of het persbericht. Het komt zelden voor dat de veronderstellingen en keuzes die in een studie van het CPB worden gemaakt in de politiek ter discussie staan, en dat heeft grote gevolgen voor de beeldvorming in de samenleving. Een voorbeeld daarvan is de wijze waarop over het probleem van de vergrijzing wordt gepraat en het misbruik dat politieke partijen van een bepaalde beeldvorming kunnen maken om impopulaire maatregelen aan de man te brengen.’

NEOLIBERALE BEZUINIGINGSAGENDA

Het kabinet Rutte misbruikt de cijfers van het CPB volgens Van Dam om de eigen neoliberale bezuinigingsagenda erdoor te drukken. In de discussie tussen Van Dam en het CPB is in zekere zin sprake van spraakverwarring. Terwijl van Dam het CPB verwijt dat deze instelling uitgaat van belastingverlaging, reageert Van der Horst van het CPB steevast dat dit niet het geval is: ‘Het CPB neemt slechts een sluipende belastingverhoging als gevolg van op de langere termijn groeiende inkomens niet mee.’ Een sluipende verhoging niet meenemen of een verlaging, uiteindelijk maakt het niet uit welk stickertje je erop plakt. Feitelijk zijn ze het er over eens

Geachte heer Van Dam, beste Marcel,

Met veel belangstelling heb ik je artikel in de Volkskrant gelezen over de berekeningen van het CPB van het begrotingstekort. En de brief die je me stuurde. Je vroeg om een reactie, die geef ik graag. Ons was niet bekend dat het Planbureau in haar berekeningen voor begrotingstekorten op de hele lange termijn uitgaat van tariefschijven die worden gecorrigeerd voor de welvaartsstijging, in plaats van de prijsstijging. Zou het CPB daar wel van uitgaan, dan zou het tekort van 29 miljard in één klap verdwijnen! Lonen stijgen in de regel harder dan de inflatie, waardoor meer mensen in een hogere schijf belasting betalen en de inkomsten voor de overheid toenemen. Dat effect wordt niet meegenomen in de rekenmethode van het CPB.

[...]

Mijn partij luistert naar iedereen, maar maakt uiteindelijk zelf haar plannen. Ik hoop dat jouw brief ook andere progressieve partijen aanmoedigt om meer zelfstandig de wereld te analyseren en alternatieven te formuleren. En ik hoop dat ze eindelijk stoppen met het lonken naar rechts en de samenwerking zoeken op links.

Om al die redenen bedank ik je hartelijk voor je prikkelende brief!

Met vriendelijke groet,

*Emile Roemer
Lijsttrekker SP*

dat het volledige houdbaarheidstekort van 29 miljard niet bestaat wanneer vastgehouden wordt aan het huidige belastingstelsel. Het CPB probeert hier zo transparant en neutraal mogelijk mee om te gaan in zijn rapport, maar kiest vervolgens wel voor de aanval richting Van Dam, omdat het de ‘sluipende belastingverhoging’ niet realistisch vindt. De manier waarop dit soort politiek belangrijke maar wel heel erg technische informatie gepresenteerd wordt, heeft natuurlijk ook veel invloed op hoe politici en journalisten het oppikken. De nadruk in het politieke debat ligt vervolgens op de

doemscenario's en argumenten voor bezuinigingen, en niet op het technische verhaal over constante arrangementen waaruit blijkt dat vasthouden aan het huidige belastingstelsel alle financiële problemen als sneeuw voor de zon laat verdwijnen.

Hoe het ook zij, de belangrijkste kritiek betreft uiteraard niet de boodschapper, maar Rutte, de uitvoerder van het kabinetsbeleid. Van Dam: ‘De regering volgt de neoliberale politieke agenda want alle bezuinigingen treffen eenzijdig de arrangementen van de verzorgingsstaat. Men neemt als uitgangspunt dat mensen zelfredzaam moeten zijn en zelf voor middelen van bestaan moeten zorgen. De mensen die afhankelijk zijn van de overheid worden eenzijdig gepakt en de mensen die, zoals ik, al genoeg hebben merken helemaal niets. Ik kan geen een maatregel van het kabinet bedenken die alleen mij treft. In de jaren tachtig waren er ook zulke drastische bezuinigingsplannen, maar toen was de vakbeweging zeer actief en verzette men zich hevig tegen de bezuinigingen. Nu is het tot nu toe relatief doodstil. De mensen aan de onderkant van de samenleving voelen zich nu volkomen machteloos. Dat heeft natuurlijk ook te maken met de opstelling van de progressieve politieke partijen, die het getal van de bezuinigingen allemaal geaccepteerd hebben in hun verkiezingsprogramma's. Ze gingen akkoord met het getal van 29 miljard aan bezuinigingen, al wisten ze niet dat het kwam doordat het CPB uitgaat van een belastingverlaging. Maar daarmee hebben ze eigenlijk wel het hart van de oppositie uit handen gegeven. Nu kunnen ze wel schelden op de bezuinigingen die worden voorgesteld, maar dan hebben ze zich toch verplicht om voor hetzelfde bedrag andere bezuinigingen te bedenken. Terwijl als ze niet meegegaan waren met de door het CPB veronderstelde belastingverlaging er helemaal geen tekort is en we dus ook niet de verzorgingsstaat af hoeven te breken, zoals het kabinet Rutte nu doet.’

EERLIJK MOETEN WE ALLES DELEN

WAAROM INKOMENSONGELIJKHEID IEDERS AANDACHT VERDIENT

Tekst: Jasper Lukkezen

‘Meer ondernemerschap, een vrijere markt met minder regels en minder overheid.’ Dat is het dominante economische vertoog van de afgelopen decennia geweest. Daar zou iedereen van profiteren. Resultaat is echter, naast de ergste economische crisis in zeventig jaar, een forse toename van de inkomensongelijkheid. En dat is iets om ons zorgen over te maken. Dit artikel legt uit waarom.

ONVERMIJDELIJKHEID VAN INKOMENSONGELIJKHEID

Autarkie bestaat niet – in een moderne maatschappij zijn mensen voor de productie van goederen en het leveren van diensten afhankelijk van elkaar. Geen mens leeft alleen. Dat betekent dat het voor ons belangrijk is dat anderen werken en dus dat zij gemotiveerd worden om te werken. Werk levert in de huidige maatschappij geld op. Dit geld stelt je in staat in je levensonderhoud te voorzien, te sparen voor later en van het leven te genieten. Een cruciale motivatie om te werken is dat werken niet alleen geld oplevert, maar dat langer en handiger werken meer geld oplevert. Dit veroorzaakt inkomensongelijkheid.

Een beetje inkomensongelijkheid lijkt onvermijdelijk voor een goed werkende maatschappij. Maar hoeveel is wenselijk, waar ligt de balans? Voor de vrijemarktdenker, is inkomensongelijkheid onlosmakelijk verbonden met economische groei. Als ondernemers

geen geld kunnen verdienen, dan ondernemen ze niet en stagneert de economie. Als een uitvinder niet de vruchten van zijn uitvinding kan plukken, waarom zou hij dan de moeite nemen iets uit te vinden? Zonder deze inkomensongelijkheid hadden we kortom de huidige voorspoed en vooruitgang niet gekend, is de redenering. In deze redeneertrant zorgt een grotere inkomensongelijkheid dus voor meer economische groei en welvaart: ‘Meer ondernemerschap, een vrijere markt met minder regels en minder overheid.’

INKOMENSONGELIJKHEID TOEGENOMEN

Gemotiveerd door deze ideeën gingen rechtse politici als Thatcher en Reagan in de jaren tachtig aan de slag: belastingen gingen omlaag, uitkeringen ook, maatschappelijke voorzieningen werden geprivatiseerd. De inkomensongelijkheid nam toe. In 1986 bedroeg het gemiddelde inkomen (in constante prijzen van 2008) van de ‘armste’ 90 procent van de Amerikanen 31.282 dollar, in 2008 bijna hetzelfde: 31.244 dollar, terwijl het gemiddelde reële inkomen met 6.814 dollar steeg. Het gevolg: de stijging in inkomen bleek uitsluitend bij de rijkste 10 procent van de Amerikanen terechtgekomen te zijn. Zelfs binnen de rijkste 10 procent is de verdeling scheef; meer dan 50 procent van die gemiddelde stijging van 6.814 dollar is bij de rijkste 1 procent terechtgekomen.

Ook in Nederland is de inkomensverdeling de afgelopen jaren schever geworden. Nadat de inkomensverdeling in Nederland vanaf de Eerste Wereldoorlog tot aan 1975 veel gelijkjer was geworden, bleef deze tot

eind jaren negentig vrijwel hetzelfde. Eind jaren negentig vindt er een trendbreuk plaats. De rijken worden weer rijker. Zo signaleert het Centraal Planbureau (CPB) dat in de Nederlandse top het inkomen toeneemt en de inkomensverdeling schever wordt. Het aandeel van de top 0,1 procent in inkomen uit arbeid nam van 0,8 procent naar 1,4 procent toe tussen 1998 en 2006. Zij zijn in acht jaar tijd van acht keer een gemiddeld inkomen naar veertien keer een gemiddeld inkomen gegaan. De relatieve verdeling binnen de onderste 90 procent in Nederland is ongeveer gelijk gebleven. Zowel in de VS als in Nederland zijn de inkomens van de top toegenomen ten opzichte van de inkomens van de rest van de bevolking.

Meest in het oog springende voorbeeld daarvan zijn de beloningen van bestuurders van grote bedrijven. In de VS verdiende een bestuursvoorzitter gemiddeld in 2007 344 keer het salaris van de gemiddelde werknemer, in 1986 was dat nog maar 60 keer. Is dit terecht? Zijn topbestuurders grofweg zes keer productiever geworden (dan ze al waren) in de afgelopen twintig jaar? Nee natuurlijk. Hier spelen twee andere aspecten een grote rol. De eerste betreft de schaalgrootte: door de toegenomen schaal van de economie (door bijvoorbeeld globalisering en IT-toepassingen) kunnen minder mensen meer mensen bereiken en besturen. Het tweede is moreel gevaar: bestuurders zijn door hun positie in staat de omstandigheden te scheppen waarin ze zichzelf uitstekend kunnen belonen ongeacht hun prestaties. Dit blijkt daadwerkelijk gaande. Bestuurdersbeloningen in de VS hangen meer samen met de mate waarin het

Jasper Lukkezen (1984) is promovendus in de economie aan de Universiteit Utrecht, hij bestudeert de houdbaarheid van overheidsfinanciën en de impact van de financiële markten daarop. Daarnaast is hij als onderzoeker verbonden aan het Centraal Planbureau. Hij schreef dit artikel op persoonlijke titel.

bestuur zijn eigen commissarissen kan benoemen, hoeveel zeggenschap aandeelhouders uitoefenen, of het bedrijf overgenomen kan worden en hoe lang het bestuur er al zit, dan met de prestaties van het bedrijf. Het beeld voor Nederland is wederom minder uitgesproken, maar wel vergelijkbaar. Nederlandse bestuurders verdienden in 2007 gemiddeld 44 keer zoveel als de gemiddelde werknemer van hun bedrijf en ook deze verhouding is de afgelopen jaren sterk gestegen. Volgens het CPB was de jaarlijkse groei van het salaris over de afgelopen jaren 9,6 procent voor de topverdiener, tegenover 3,4 procent

voor de gemiddelde werknemer. Deze stijging van beloningen is groter dan verklaard kan worden op basis van de normale salarisbepalende kenmerken zoals leeftijd, omvang van de onderneming, winstgevendheid en inflatie. Het CPB spreekt van een 'onverklaarbare component'.

Inkomensverschillen zijn versterkt terug te vinden in het vermogen van mensen. Als je immers jarenlang meer verdient dan iemand anders, heb je ook jarenlang de mogelijkheid om meer geld apart te zetten en bouw je, als je dat slim aanpakt, een veel groter vermogen op. Het CBS heeft deze gegevens voor Nederland in kaart gebracht. Hiervoor is de Nederlandse bevolking in tien groepen (van ieder 10 procent van de bevolking) met toenemend vermogen ingedeeld. De onderste groep heeft een netto schuld, de volgende vier groepen hebben nauwelijks vermogen, maar hierna stijgt het vermogensaandeel per groep snel. De hoogste inkomensgroep heeft maar liefst 60 procent van het totale vermogen in Nederland. In figuur 1 is het vermogen per groep weergegeven voor vijf groepen.

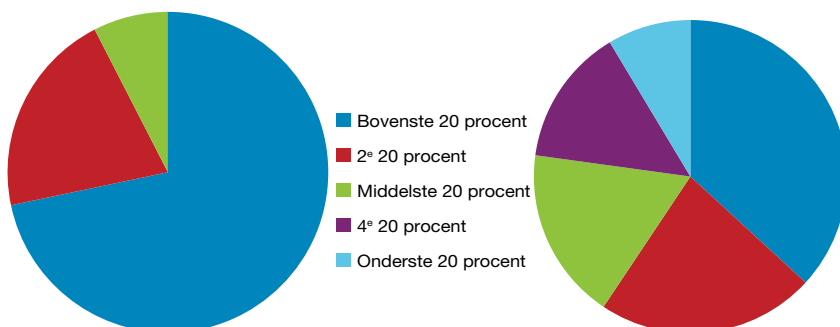
INKOMENSONGELIJKHEID IS MEER DAN EEN VERSCHIL IN INKOMEN

Moeten we ons zorgen maken over de toenemende inkomensongelijkheid? Het neoliberale mantra stelt van niet, maar een deel van de bevolking wordt wel – in ieder geval relatief gezien – armer. Het politieke antwoord van links, in de vorm van de derde weg, was dat dit niet nodig was, zolang je maar in de gaten hield dat de mensen aan de onderkant van de maatschappij een acceptabel leven konden leiden. In de

woorden van Tony Blair: 'Het interesseert me niet hoeveel een topvoetballer verdient, zolang ik de kindermoede maar kan verkleinen.' Dit is echter een mager antwoord. Als inkomensverschillen gedurende langere tijd groot zijn, leidt dat er niet alleen maar toe, dat de één zich veel meer luxe kan veroorloven dan de ander. Het leidt ook tot verschillen in ontwikkelingsmogelijkheden, en uiteindelijk, als dat niet opgevangen wordt door een overheid, tot verschil in toegang tot gezondheidszorg en onderwijs. En dit geldt niet alleen voor de generatie die het betreft maar ook hun kinderen. Sociale mobiliteit neemt af – inkomensongelijkheid blijkt sterk gecorreleerd met sociale mobiliteit (zie figuur 2, de linker grafiek). Praktisch betekent dit dat iemand met arme ouders een grotere kans loopt zijn school niet af te maken, en als hij wel een diploma haalt minder kans heeft eenzelfde goede baan te bemachtigen, dan iemand met rijke ouders. Zo iemand zal dan gemiddeld genomen ook weer een grotere kans op een lager inkomen hebben en op een criminele, ongezonde en korter leven. Een prettig leven wordt dus met groeiende inkomensongelijkheid steeds afhankelijker van je talent om bij je geboorte de juiste ouders te kiezen.

Met afnemende sociale mobiliteit, neemt ook de afstand tussen mensen in de maatschappij toe en daarmee de moeite die mensen moeten doen om zich in elkaar te kunnen verplaatsen. En als je je niet in elkaar kunt verplaatsen, wordt elkaar vertrouwen, noodzakelijk voor solidariteit, lastig. Vertrouwen vraagt namelijk vooraf eerst om inzicht in de beweegredenen van de ander. Dit is zichtbaar in figuur 2, de rechtergrafiek. Op de verticale as staat het percentage mensen in een land dat 'ja' antwoordde op de stelling 'de meeste mensen zijn te vertrouwen'. Op de horizontale staat de mate van inkomensongelijkheid in dat land. In de meest egalitaire samenlevingen vertrouwt 70 procent van de mensen anderen, in de minst egalitaire 20 procent. Dat is een groot verschil.

FIGUUR 1. VERMOGENSVERDELING EN INKOMENSVERDELING IN NEDERLAND IN 2009

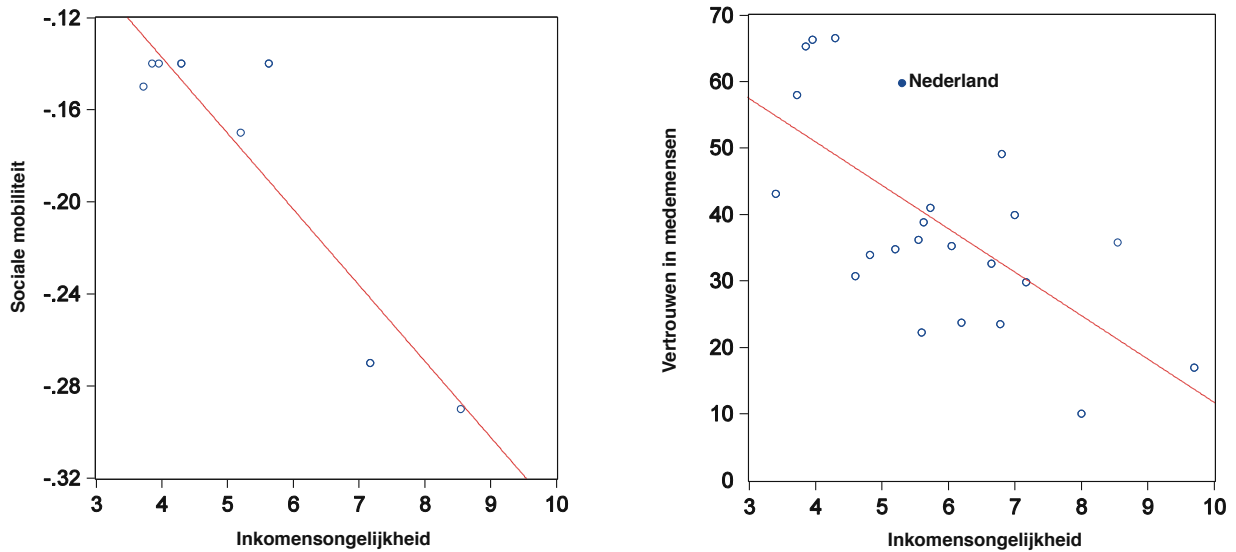

Bron: CBS

GROTE INKOMENSONGELIJKHEID SCHAADT DE MAATSCHAPPIJ

Aan de maatschappij kun je je niet onttrekken; dus in zo'n ongelijke

FIGUUR 2: INKOMENSONGELIJKHEID PER LAND AFGEZET TEGEN VERTROUWEN EN SOCIALE MOBILITEIT

Bron: Wilkinson en Pickett 2009.

maatschappij zul je ook eerder gezien worden als vreemde. Conflicten treden sneller op en de wil om samen te werken is lager. Dit uit zich op allerlei verschillende gebieden. Ongelijkere maatschappijen zijn criminel: er komen meer moorden voor, langere gevangenisstraffen en meer mensen die zich onveilig voelen (het 's nachts niet over straat durven). Ongelijke maatschappijen zijn slechter voor vrouwen: er komen meer tienerzwangerschappen en meer abortussen voor en vrouwen hebben er een lagere status. Ongelijke maatschappijen zijn slechter voor kinderen: meer babys-terfte, slechtere schoolprestaties, meer gepeste kinderen en meer te zware kinderen. Sommige gezondheidsproblemen komen vaker voor in ongelijke maatschappijen: er is meer drugsgebruik, meer overgewicht en een groter deel van de bevolking heeft psychische

problemen. Tot slot zorgen ongelijke maatschappijen slechter voor hun omgeving: ze vervuilen meer per inwoner, geven minder uit aan ontwikkelings samenwerking en meer aan hun leger. Tot slot is de levensverwachting er lager.

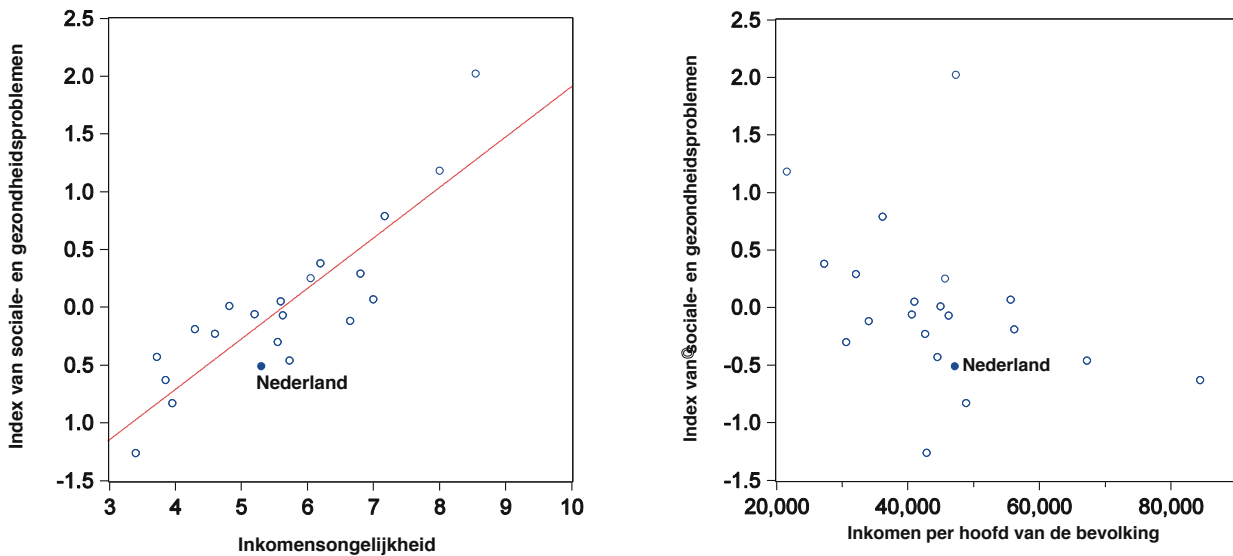
Het effect hiervan is niet alleen statistisch significant, het is ook groot. Drie voorbeelden ter illustratie. Ten eerste, het egalitaire Japan kent maar 5 moorden per miljoen inwoners per jaar. In Nederland zijn dat er 15 en in ongelijkheidskampioen de VS zijn dat er zelfs 64 (het blijven er ook meer als je corrigeert voor vuurwapenbezit). Het tweede voorbeeld is dat in Japan jaarlijks 3,2 van de 1000 pasgeboren overlijden. In Nederland zijn dat er 4,6 en in de VS 6,9. Als derde en laatste voorbeeld wil ik wijzen op het percentage volwassenen dat aangaf in de afgelopen twaalf maanden psychische problemen te hebben gehad. Dat bedroeg 8,8 procent in Japan, 14,9 procent in Nederland en 26,4 procent in de VS.

In de VS loop je dus een dertien keer zo grote kans vermoord te worden, is de kans dubbel zo groot dat je baby overlijdt en hebben driemaal zoveel mensen psychische problemen als in Japan. Nederland zit tussen die twee uitersten in. Aan een gebrek aan middelen kan het niet liggen; Ameri-

kanen zijn ongeveer even rijk als Nederlanders en net wat rijker dan Japanners (in 2010 was het Bruto Binnenlands Product (BBP) respectievelijk 47, 47 en 43 duizend dollar per persoon). Het moet er dus aan liggen hoe deze middelen worden ingezet. Ongelijkere maatschappijen maken hierin blijkbaar andere keuzes. Figuur 3 illustreert dit voor vierentwintig rijke, westerse landen door te laten zien hoe een index van maatschappelijke en sociale problemen zich verhoudt tot inkomen per hoofd en inkomensongelijkheid in een land. Ook hieruit blijkt dat het voor de gezondheid van een rijke ontwikkelde samenleving niet relevant is hoeveel het land verdient, maar wel erg relevant hoe dit inkomen verdeeld wordt.

Nog een observatie: gebrek aan vertrouwen manifesteert zich het duidelijkst als de behoefte eraan het grootst is. Zo is de reactie van de Japanse overheid op de aardbeving van maart 2011 heel anders dan die van de Amerikaanse overheid op de orkaan Katrina in augustus 2005. Waar de Amerikaanse overheid in eerste instantie niet reageerde en in tweede instantie gewapende legereenheden naar New Orleans (één van de Amerikaanse steden met de grootste

FIGUUR 3: INDEX VAN SOCIALE EN GEZONDHEIDSPROBLEMEN IN EEN LAND AFGEZET TEGEN GEMIDDELD INKOMEN EN EEN MAAT VOOR INKOMENSONGELIJKHEID IN EEN LAND

Bron: Index van problemen en maat voor inkomensongelijkheid via Wilkinson en Pickett 2009, inkomen per capita IMF World Economic Outlook.

inkomensongelijkheid) stuurde om plunderingen te voorkomen, stonden Japanners die huis en haard verloren hadden netjes in de rij voor voedsel en schoon drinkwater. Vijf jaar na de orkaan heeft New Orleans 40 procent minder inwoners dan ervoor en zijn er nog steeds onbewoonbare wijken. De Japanse regering heeft recent aangekondigd miljarden te investeren in de wederopbouw van Sendai, de hardst getroffen stad.

INKOMENSONGELIJKHEID: NIEMAND WORDT ER BETER VAN

Een gemiddelde is echter nooit het hele verhaal. Iemand uit de hoogste inkomensgroep doet het, ongeacht de inkomensverdeling in een land, namelijk altijd beter dan het gemiddelde in dat land en iemand met een gemiddeld inkomen doet het altijd beter dan iemand uit de laagste

inkomensgroep in een land. Komt de slechtere prestatie van ongelijke landen soms geheel voor rekening van de mensen met de lagere inkomens? Scoren deze mensen zo slecht, dat ze het gemiddelde van het hele land omlaag trekken? Nee, iedere inkomensgroep in een ongelijker land scoort slechter dan een vergelijkbare inkomensgroep in een gelijk land. De armen in ongelijke landen doen het dus slechter dan de armen in gelijke landen, de mensen met een gemiddeld inkomen in de ongelijke landen doen het slechter dan de mensen met een gemiddeld inkomen in de gelijke landen en de rijkste groep in een ongelijk land doet het slechter dan de rijkste groep in een gelijk land.

Dit blijkt telkens weer. Uit onderzoek naar ziektes met een psychische component (diabetes, hoge bloeddruk, bepaalde vormen van kanker, hartklachten) onder blanke mannen van middelbare leeftijd, blijkt dat deze in de VS in iedere inkomens- en opleidingsgroep meer voorkomen dan in Engeland. Ook zijn de verschillen tussen de inkomensgroepen in de VS groter dan in Engeland. Dus de rijkste groep in de VS doet het iets slechter dan de rijkste groep in Engeland (ook al zijn de rijke Amerikanen veel rijker), de gemiddelde Amerikaan

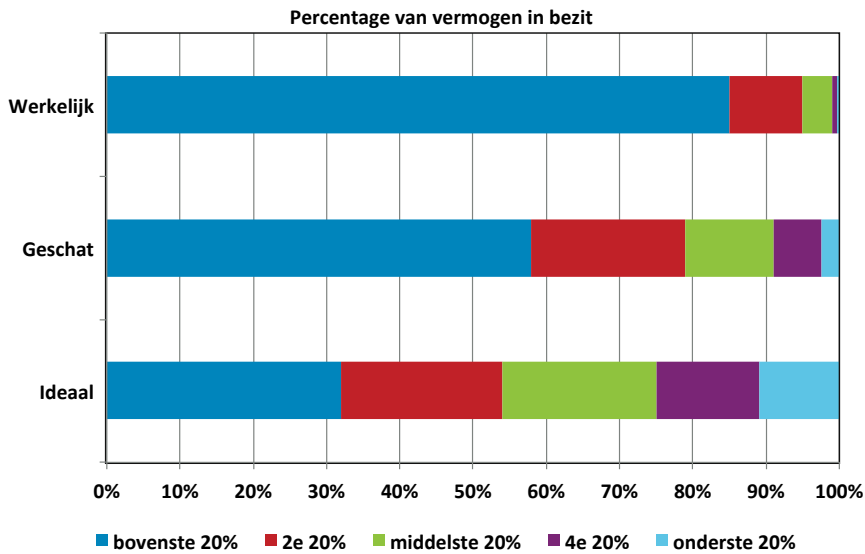
doet het een stuk slechter dan de gemiddelde Engelsman en de armste groep doet het veel slechter in de VS dan in Engeland. Dit beeld herhaalt zich in een andere studie die sterfte onder de mannelijke beroepsbevolking in Engeland en Wales vergelijkt met sterfte onder de mannelijke beroepsbevolking in Zweden. Hier doet iedere groep in Engeland en Wales het slechter dan iedere groep in Zweden. Tot slot blijkt uit internationaal vergelijkend onderzoek dat kinderen in landen met een ongelijkere inkomensverdeling slechter scoren op taalvaardigheid dan kinderen met ouders uit een vergelijkbare inkomensgroep in landen met een gelijkere inkomensverdeling. Eenzelfde onderzoek is ook verricht tussen Canadese provincies met een vergelijkbaar resultaat. Inkomensongelijkheid is dus niet alleen nadelig voor de laagste inkomensgroepen in een land; iedere inkomensgroep lijdt eronder.

Maar was inkomensongelijkheid niet noodzakelijk voor economische groei? Inkomensongelijkheid ontstaat vanzelf, omdat we mensen die langer werken en dat op een handigere manier doen, daarvoor willen belonen. Hiermee stimuleer je economische ontwikkeling door

FIGUUR 4: DE AMERIKAANSE VERMOGENSVERDELING

De werkelijke vermogensverdeling, de geschatte en de ideale Amerikaanse vermogensverdeling.

Ieder balkje geeft het vermogen van een groep aan.

Bron: Overgenomen uit Norton en Ariely 2011.

technische vernieuwingen en efficiënter werken. Maar grote inkomensongelijkheid blijkt ook negatieve 'bijwerkingen' te hebben. Vertrouwen en gezamenlijkheid verdwijnen uit de maatschappij, waardoor maatschappelijke en sociale problemen groter worden. Dat brengt, naast ongelukkigere mensen, ook weer kosten met zich mee. Open vraag is nog wat voor de economie als geheel beter is: een grotere stimulans door meer inkomensongelijkheid of een gezondere samenleving doordat inkomensongelijkheid kleiner is. Recent onderzoek suggereert het laatste.

Economieën kennen langdurige periodes van groei, onderbroken door economische crises. Economieën ontwikkelen zich meer, naarmate de groei groter is én de periodes van groei langer duren (dus minder vaak onderbroken worden door recessies). Medewerkers van het IMF hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen economische groei en inkomensongelijkheid. Zij vonden geen verband tussen inkomensongelijkheid en de mate van economische groei, maar wel een verband tussen inkomensongelijkheid en de duur van de

economische groei. Van alle factoren die bijdragen aan de lengte van een groeiperiode heeft inkomensongelijkheid de grootste bijdrage. Ze stellen vast dat voor iedere tien procentpunt afname in inkomensongelijkheid, een groeiperiode vijftig procent langer duurt. Langere periodes van groei, gecombineerd met een gelijkere inkomensverdeling, daar heeft iedereen baat bij. Ze concluderen: 'Gedurende langere tijdspannes zijn kleinere ongelijkheid en voortdurende groei twee kanten van dezelfde medaille.'

EERLIJK DELEN IS GEWENST

Minder sociale en gezondheidsproblemen en meer economische groei zijn goede redenen om voor een gelijkere inkomensverdeling te pleiten. Bovendien bieden de toegenomen inkomensongelijkheid van de afgelopen jaren en de niet op prestaties gebaseerde hoge beloningen voor bankiers en bestuurders een prima aanleiding om dit op de agenda te zetten. Rest nog de vraag: zitten mensen eigenlijk wel te wachten op een eerlijkere maatschappij? Ook daar is goed nieuws, in ieder geval waar het de VS betreft. Michael Norton van de Harvard Business School en Dan

Ariely van Duke University hebben 5.500 mensen in heel de VS gevraagd naar hoe volgens hen de huidige vermogensverdeling in de VS eruit ziet en hoe deze er uit zou moeten zien. De antwoorden op die vraag staan in figuur 4.

De scheefheid van de huidige vermogensverdeling blijkt te worden onderschat en deze onderschatte vermogensverdeling wordt door de geënquêteerden zelfs nog te scheef bevonden. Met andere woorden, mensen denken dat het nu gelijk is dan het daadwerkelijk is, maar vinden hoe ze nu denken dat het is, te ongelijk. Interessanter is echter dat er geen significante afwijkingen zijn tussen verschillende groepen in de Amerikaanse samenleving. Man of vrouw, democraat of republikein, rijk of arm, het gemiddelde resultaat is gelijk aan dat van figuur 4. Voor zover ik weet bestaat er, helaas, geen vergelijkbaar onderzoek onder de Nederlandse bevolking. Maar omdat de resultaten identiek zijn onder verschillende groepen van de gepolariseerde Amerikaanse bevolking, zou het me verbazen als het beeld voor Nederland beeld ver van het Amerikaanse afligt.

Informeren en communiceren is dus een noodzakelijke eerste stap. Dit kan op velerlei manieren. Zo hebben Wilkinson en Pickett (hun boek 'The spirit level: why equality is better for everyone' heeft dit artikel geïnspireerd) een stichting opgericht die tot doel heeft mensen die zich over dit onderwerp willen informeren op weg te helpen (www.equalitytrust.org.uk). Ze bieden je de ondersteuning bij het oprichten van local equality groups en reizen de hele wereld over om lezingen te geven en hierover in debat te gaan. Ook een enquête, zoals die van Norton en Ariely, kan mensen aan het denken zetten en dit artikel dient natuurlijk hetzelfde doel.

Laten we creativiteit en hard werken belonen, maar onthouden dat niemand kan bouwen zonder goede ondergrond en een stimulerende omgeving. Samen eerlijk alles delen blijkt belangrijker dan ikke-ikke-ikke.

Dit artikel is een kortere versie van een eerder verschenen artikel in *Jaarboek Kritiek* 2011. Literatuurreferenties zijn daar te vinden of op te vragen bij de auteur.

DE AMBTENARENACTIES VAN 1983

EEN TERUGBLIK MET HET OOG OP HET HEDEN

Tekst: Sjaak van der Velden Foto: Diederik Olders

De huidige economische crisis is eigenlijk al in de jaren zeventig begonnen. Door inkrimping van de overheid, loondalingen en kredietverlening op grote schaal werden de gevolgen van die crisis jarenlang verdoezeld. Verzet tegen het regeringsbeleid werd in de beginperiode massaal gevoerd. Zoals in 1983: Nederland stond toen in vuur en vlam. Ongeveer 100.000 ambtenaren protesteerden vijftig dagen lang op alle mogelijke manieren tegen een door de regering aangekondigde loondaling van 3,5 procent. Wat gebeurde er toen precies? Een terugblik en een vraaggesprek, waarin Abvakavo-bestuurder en SP lid Lot van Baaren lessen trekt uit het verleden.

De actie van 1983 was in meerdere opzichten uniek voor ons land. Door de duur en door de eis, want een actie tegen loonsverlaging was sinds de grote economische crisis van de jaren dertig vrijwel niet meer voorgekomen. Wat de actie echter vooral bijzonder maakte, was het feit dat ambtenaren in verzet gingen. Het was voor deze beroepsgroep namelijk nog maar sinds kort toegestaan om te staken. Er had tientallen jaren een stakingsverbod voor ambtenaren bestaan. Dat verbod was ontstaan na de spoorwegstaking van 1903. Pas in 1980 ondertekende de regering het uit 1961 stammende Europees Sociaal Handvest, dat alle werknemers stakingsrecht geeft. Het antwoord van veel economen en rechtse politici op de crisis was een poging om de overheidsinvloed terug te dringen en de macht van vakbon-

Lot van Baaren

den te beteugelen. Speerpunten van de neoliberale ideologie waren deregulering en privatisering. Ook Nederland ontkwam er niet aan. Diverse overheidstaken werden in de jaren tachtig en negentig verzelfstandigd en vervolgens geprivatiseerd. Voor het echter zover was, probeerde de overheid eerst fors op de ambtenaren te bezuinigen.

VAN AGT EN LUBBERS IN DE AANVAL

In mei 1978 opende de CDA-VVD-regering van jurist Van Agt de aanval op de ambtenaren; ze moesten 'inleveren'. Bonden en werknemers lieten dat echter niet zomaar gebeuren. Al in 1978 voerden ze massaal actie tegen de plannen om te bezuini-

gen op de salarissen van ambtenaren en trendvolgers. Toen het overleg met minister Wiegel werd heropend, schortten de bonden de acties op en enkele maanden later gaven ze hun verzet op.

Op 4 juli 1982 trad weer een CDA-VVD-regering aan, nu geleid door ondernemer Ruud Lubbers. Deze wilde 12 miljard gulden bezuinigen en de ambtenarensalarissen met 3,5 procent verlagen. Abvakabo voorzitter Van der Scheur kondigde ontwrichtende acties aan en FNV-voorzitter Kok wilde scherpe acties. Achter de schermen bereidden de ambtenarenbonden acties voor, want van het overleg met de minister werd niet veel verwacht. Duizenden ambtenaren uit het hele land demon-

streerden tijdens dit overleg op de Dam in Amsterdam en lieten zien dat het menens is.

HET WORDT ECHT MENENS

Tijdens de behandeling van de voorstellen van Lubbers in de Tweede Kamer zetten de ambtenarencentrales hun acties voort. Later begonnen mensen ook acties buiten het draaiboek van de bonden om. Het NS-personeel plakte de ramen van Amsterdam CS dicht en ging later over tot een stiptheidsactie. Ook gingen bijna tweeduizend buschauffeurs in staking. Na enige aarzeling namen de bonden de staking over en werd er ook elders gestaakt.

Op 1 november zegde Lubbers toe de korting te verkleinen tot 3 procent maar dat was een sigaar uit eigen doos omdat er tegelijk roostervrije dagen moesten worden ingeleverd. De 20.000 demonstrerende ambtenaren die naar Den Haag waren gekomen, lieten er geen misverstand over bestaan dat ze door zullen gaan. Dat beviel niet iedereen. De rechter verbood acties van de politie. CNV-ers hadden moeite met tegen de overheid gerichte stakingen. Vakbondsleden en -bestuurders van bonden in de marktsector morden ook. Volgens hen ontvingen ambtenaren evenveel loon als werknemers in de marktsector, maar kwam de werkloosheid vrijwel geheel voor rekening van de arbeiders uit het bedrijfsleven. De centrales moesten alle zeilen bijzetten om de eenheid te bewaren.

Op de dag dat de politie door de rechter terug in haar mand werd gestuurd, gingen andere ambtenaren er volop tegenaan. Bruggen werden opgehaald, pleinen met brandweerschuur ondergespoten, en een vrachtwagen met huisvuil werd op de stoep van Lubbers geleeft. Vanaf 14 november reed de FNV-karavaan, die telkens vanuit een andere provincie richting Den Haag trok. Tijdens het langskomen van die karavanen legden duizenden leerkrachten het werk neer. Ook sloten zich geregeld uitkeringsgerechtigden aan bij de acties. Meer nog dan deze actievormen was het echter het zich opstapelende huisvuil in de straten van de steden dat het beeld van de acties bepaalde.

DE STRIJD GESTREDEN

De acties kwamen ten einde nadat de rechter eind december verdere stakingen bij de posterijen had verboden met de befaamde woorden: 'Het mocht maar het mag niet langer; De schade van de actie stond volgens hem niet meer in verhouding tot het doel. Deze uitspraak was een klap voor de actievoerders want de acties bij de posterijen vormden een belangrijk deel van de totale acties. De bonden erkenden dat de staking was verloren. Op 5 december was iedereen weer gewoon aan het werk. Toch heerste er binnen kringen van de vakbeweging een gevoel van trots. De massaliteit van het protest, de deelname van groepen die normaal niet in beweging te krijgen zijn, dat waren goede redenen voor trots. De staking is verloren, maar het stakingsrecht was voor het eerst echt uitgevoerd en men maakte zich op voor de volgende ronde.

Sinds de acties van 1983 is er veel veranderd. Overheidsbedrijven als de PTT of de NS bestaan niet meer. Ook bij de overheid in beperkte zin, zijn dingen veranderd. Ambtenaren worden steeds meer gewone werknemers en de cao voor de overheid is opgesplitst. Exact tien jaar na de actie van 1983 voerden de ambtenaren nog één keer gezamenlijk actie, maar daarna was ook dat afgelopen. Alle groepen (rijk, provincies, gemeenten, politie, rechterlijke macht, waterschappen) voerden vanaf dat jaar afzonderlijk onderhandelingen en indien nodig actie. De tot op heden laatste ambtenarenstaking vond begin 2010 plaats, voor een nieuwe cao voor het gemeentepersoneel. Wat kunnen we verwachten van de ambtenaren, nu de VVD-CDA-regering van Rutte en Wilders hun bestaanszekerheid weer bedreigt?

'WE MOETEN NIET OVER ONS LATEN LOPEN'

Lot van Baaren werkt in een instelling voor kinder- en jeugdpsychiatrie en is sinds het bondscongres van vorig jaar lid van het bondsbestuur van Abvakabo. We vroegen haar om, met de ervaringen uit de staking van 1983 in gedachten, haar visie op de nabije toekomst uiteen te zetten.

Zie je overeenkomsten tussen de bezuinigingen van 1983 en de huidige kabinetsplannen?

'Het is best goed ook eens terug te kijken en een vergelijking met de situatie in 1983 ligt voor de hand. Er zijn nogal wat overeenkomsten. Nu hebben we een VVD-CDA-regering met steun van Wilders, ook toen was er een rechtse meerderheid. Destijds sloten de voorzitter van de FNV en de werkgevers een akkoord over loonmatiging, het akkoord van Wassenaar. Dat akkoord was defensief, ook de vakbeweging stond in de modus dat er moest worden bezuinigd. Eigenlijk zie je nu hetzelfde. Het akkoord van Jongerius van de FNV en Wientjes van de werkgevers over de AOW en pensioenen is ook defensief. Toen en nu was er een economische crisis, waar de gewone werknemers en ambtenaren voor moesten betalen ook al hebben die hem niet veroorzaakt. Wij zijn ook nu weer de dupe, de graaiers blijven buiten schot. Toen werd er fors bezuinigd op de overheid en de publieke sector. Nu zijn de plannen ook niet mis. Alle politieke partijen gaan uit van de noodzaak om te bezuinigen. Het verschil zit vooral in de hoogte van het bedrag. Ambtenaren zijn, omdat ze direct in dienst zijn van de overheid, natuurlijk een makkelijke bezuinigingspost.'

Is de vakbeweging in staat om de bezuinigingen tegen te houden, denk je?

'Sorry, ik heb geen glazen bol; dus of het lukt, weet ik niet. We hebben veel uit te leggen. Wat ik wel weet is dat bezuinigen op ambtenaren niet zo makkelijk is als het lijkt. Nederland heeft, ook internationaal gezien, een kleine overheid en er zijn geen ambtenaren die niets zitten te doen. Hun werk is gewoon noodzakelijk voor onze maatschappij en op hen bezuinigen betekent dat er publieke taken blijven liggen. Wat gaat de overheid dan niet meer doen? Welke keuzes worden er gemaakt? Er is al gebleken dat te veel bezuinigen op de overheid leidt tot veel en duurdere inhuur.

En ik weet dat het vrijwel geen zin heeft om te proberen de regering op andere gedachten te brengen. In 1983 was het voor de bond al vrij snel duidelijk dat overleggen geen zin meer had en koos men voor de

actielijn. Volgens mij is de situatie nu minstens zo duidelijk: dit kabinet ligt op ramkoers. De aangekondigde bezuinigingen zijn zo groot dat we dat met praten alleen niet kunnen tegenhouden. En nogmaals, wij hebben die crisis niet veroorzaakt, dus waarom zouden wij ervoor moeten betalen? In '83 werd het al gezegd: laat de rijken de crisis betalen.'

Ja, dat klinkt heel leuk maar iedereen is er toch van overtuigd dat er moet worden bezuinigd? Ook de linkse partijen.

'Ik zeg ook niet dat het makkelijk zal worden mensen daarin mee te krijgen. Maar als vakbeweging ben je belangenbehartiger voor werknemers en mag je hen niet de dupe laten worden. Het gaat om koopkrachtverlies voor al onze leden en veel banen staan ook op de tocht zoals bij het Rijk, gemeenten, Sociale Werkvoorziening of openbaar vervoer. Je moet wel tegengas geven. Bovendien gaat het hier om een aanval op de publieke dienstverlening. Om zaken die we als maatschappij samen hebben opgebracht. Het gaat ons allemaal aan. Dat moet ook veel duidelijker naar voren komen: je krijgt hier ook als burger mee te maken. Of je nu je buslijn, bibliotheek of buurthuis ziet verdwijnen of dat je geld uit de zak geklopt wordt via eigen bijdragen – zoals bij mijn werk in de geestelijke gezondheidszorg. Wij moeten zelf als vakbeweging met alternatieven komen zoals het aanpakken van de hypotheekrenteaftrek voor de heel dure huizen, de villa's. Ook een belasting op de bankensector en flitskapitaal hoort daarbij tot de mogelijkheden. Als je bedenkt dat sommige grote concerns meer subsidie ontvangen dan belasting betalen, dan valt daar ook nog heel wat te halen. Het is de hoogste tijd om eens te wijzen naar de speeltjes van rechts: van leasebakken voor de prijs van een flatje tot privé-jets en allerlei belastingvoordelen. Juist in de belastingsfeer is veel recht te trekken: de hoogte van belastingschalen, winstbelasting en vermogensbelasting verhogen. In die richting moeten we de alternatieven zoeken.'

Een van de problemen bij acties van ambtenaren is het negatieve beeld dat mensen van ambtenaren hebben.

'Veel mensen dachten toen, in 1983, maar ook nu nog, bij een ambtenaar

aan een stoffig iemand achter een bureau met veel papier (nu een computer) die eens in het uur een knipoog geeft door één oog open te doen. Dat beeld is natuurlijk niet terecht, maar er zijn mensen die belang hebben bij het voeden en in stand houden ervan. Ambtenaren doen nuttig en uitvoerend werk, waar je als burger direct last van hebt als ze ermee zouden stoppen. Natuurlijk is er ook bureaucratie, maar daar willen ambtenaren zelf ook vanaf, je wordt gek van allerlei regeltjes en constructies die een soepele dienstverlening in de weg zitten. In 1983 waren er stickers met 'de vuilnisman is ook een ambtenaar', dat was niet voor niets. Destijds is op dat vlak flink winst geboekt, maar het karikaturale beeld moet blijvend omgezet worden. Het is belangrijk daar al vroeg in de campagne aandacht aan te besteden. Zeker voor onze medevakbondsleden uit andere sectoren.

We kunnen voortbouwen op het positieve sentiment dat tijdens de stakingen van schoonmakers en de mensen van de gemeentereiniging is ontstaan. Daar kunnen we niet snel genoeg mee beginnen, om te voorkomen dat er vanuit de andere bonden weerzin ontstaat tegen ambtenarenacties, zoals in 1983 wel gebeurde.'

Hoe zit het met het actierepertoire? In 1983 was er binnen de vakbeweging wel enige weerstand tegen de acties omdat mensen in het bedrijfsleven dachten dat ambtenaren niet zo moesten zeuren. Dat kan nu ook gebeuren. Veel acties treffen juist de mensen die eigenlijk je bondgenoot zouden moeten zijn. Hoe kun je dat voorkomen, denk je?

'We zien gelukkig nu al dat we belangenorganisaties mee kunnen krijgen, zoals patiëntenverenigingen, of een organisatie als ROVER bij het openbaar vervoer. Maar het blijft altijd een probleem als je in de dienstverlening werkt. Als er door een staking een paar weken geen wasknijpers worden gemaakt, raakt dat maar heel weinig mensen. Dat is heel anders als de vuilnismannen staken of er acties in een ziekenhuis zijn. Ambtenaren zijn volgens mij veel mondiger geworden dan ze in 1983 waren. Sterker nog: juist de actie van '83 heeft ze mondiger gemaakt, dat was een belangrijke winst van die acties. We

hebben inmiddels wel heel lang stakingsrecht en groepen als de verpleging hebben ook ervaring met actie voeren. Toen had vrijwel niemand dat, door het stakingsverbod dat tot 1980 bestond.

We zullen zeker moeten zoeken naar actiemiddelen waarmee we de echte boosdoeners raken en het gewone publiek ontzien. In 1983 werd dat trouwens ook al geprobeerd, denk maar aan het leegkiepen van een wagen met huisvuil op de stoep van de burgemeester.'

Ambtenaren hebben stakingsrecht, maar de Nederlandse rechters staan erom bekend dat ze nogal eens stakingen verbieden. Ze zijn daarvoor zelfs al eens op het matje geroepen door Europa. In 1983 kwam de ambtenarenactie trouwens ook ten einde door een uitspraak van de rechter. Wat moet de bond dan doen? Doorstaken?

'Helaas, zoveel kracht hebben we als vakbond nog niet. We moeten het voorlopig nog even van onze creativiteit hebben. Wat we wel moeten doen, omdat we weten dat het nogal eens gebeurt dat de rechter ingrijpt in een staking, is het maken van een plan B. Als een staking of andere actie wordt verboden, hoe ga je dan verder. Dat vereist een goed draaiboek waarin diverse scenario's zijn opgenomen. Hoe dan ook, we zijn een sterke bond en we moeten niet over ons laten lopen. De bezuinigingen die er nu aankomen, kunnen we niet over onze kant laten gaan.'

NEDERLANDS VERZET IN ZUID-AFRIKA

KLAAS DE JONGE EN CONNY BRAAM OVER HUN STRIJD TEGEN APARTHEID

Tekst: Gillis Kersting

ZUID-AFRIKA

Hoofdsteden:

Pretoria (uitvoerend)

Kaapstad (wetgevend)

Bloemfontein (rechterlijk).

Inwoners **49.052.489** (2009). Bij de volkstelling van 2001 was 79% van de bevolking zwart, 10% blank, 9% kleurling en 3% waren Indiërs.

Landstalen: **Zoeloe** 24%, **Xhosa** 18%,

Afrikaans 13%, **Noord-Sotho** 9%,

Tswana 8%, **Engels** 8%, **Zuid-Sotho** 8%,

Tsonga 4%, **Swazi** 3%, **Venda** 2%,

Zuid-Ndebele 2%

Godsdienst: **christendom** (79,7%), **islam** (1,5%), **hindoeïsme** (1,3%), **overige** (2,4%), **niet-gelovig** (15,1%).

Nationaal inkomen per hoofd: **10.700 dollar**

Levensverwachting: **49,3 jaar**

Human Development Index: **0,470**

(hiervoor geldt: hoe hoger hoe beter.
Nederland staat op 0,890)

In 1948 voerde de Nasionale Partij het Apartheidssysteem in. Zwarte Afrikanen mochten niet politiek actief zijn en voor hen golden aparte wetten wat betreft transport, arbeid, onderwijs, huisvesting en landbezit. Hoewel de Apartheidpolitiek Zuid-Afrika wereldwijd op hevige kritiek kwam te staan, zou een verandering alleen vanuit het land zelf kunnen komen. De Zuid-Afrikaanse regering was beducht voor elke vorm van oppositie en reageerde genadeloos op politieke tegenstanders.

Politiegeweld, chantage, marteling, preventieve detentie en moord waren het antwoord van de autoriteiten op burgerlijk protest. Vooral het bloedig neerslaan van de demonstraties in Sharpeville (1960) en Soweto (1976), waarbij honderden mensen omkwamen, vormde een luguber voorbeeld van de meedogenloze repressie van de Zuid-Afrikaanse staat. Dit staatsgeweld leidde tot sancties van de VN en zorgde voor een radicalisering van het African National Congress (ANC), de grootste verzetsorganisatie. De gewapende tak van het ANC, Umkhonto We Sizwe (Speer van de Natie), hield zich bezig met sabotage, bomaanslagen en stakingen. Het was in deze afdeling dat twee Nederlandse activisten, Klaas de Jonge en Conny Braam, hun intrede deden in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis en zorgden voor een gewaardeerde Nederlandse inbreng in het verzet tegen racistische onderdrukking.

NEDERLANDSE ANTI- APARTHEIDSACTIVISTEN

Braam was een van de initiatiefnemers van de Anti-Apartheidsbeweging Nederland (AABN), die vanuit Nederland samenwerkte met het ANC. In 1973 maakte het AANB naam door

bekend te maken dat Nederlandse bedrijven, ondanks een VN-boycot, handel bleven drijven met het toenmalige Rhodesië. Braam betrok tientallen bekende en onbekende Nederlanders in de strijd tegen Apartheid. Nadat het ANC aan de macht was gekomen, hief de AABN zich op. Sindsdien houdt Braam zich bezig met het schrijven van, succesvolle, romans.

De Jonge werkte als antropoloog in Mozambique, waar hij de misdaden van het Zuid-Afrikaanse regime van dichtbij meemaakte. Hij besloot zijn lot te verbinden aan het ANC en assisteerde de partij met wapen- en explosievensmokkel. Tegenwoordig is hij actief in het door oorlog verscheurde Burundi, waar hij namens de Nederlandse mensenrechtenorganisatie Impunity Watch slachtoffers helpt bij de verwerking van het oorlogsverleden en tracht moordenaars voor het gerecht te brengen.

De Jonge en Braam zijn blij dat de vernederende rassenwetten verdwenen zijn. Zij zijn trots op de overwinning en verzetten zich nog steeds tegen onrecht en racisme. Hun revolutionaire geest is nog lang niet gedoofd. Ondanks dat de verwachte vooruitgang van Zuid-Afrika na Mandela's vrijlating niet helemaal van de grond is gekomen, geloven de

Foto: Marco Hillen / Hollandse Hoogte

Klaas de Jonge

Foto: Peter Eilenbaas / Hollandse Hoogte

Conny Braam

voormalige ANC-activisten nog steeds dat zij voor een goede zaak hebben gestreden.

Braam: 'Ik ben vereerd deel te mogen uitmaken van de strijd tegen racisme. Het was geweldig om langzamerhand betrokken te raken bij het ANC. In mijn ogen is dat een unieke bevrijdingsbeweging, waarin mensen met verschillende achtergronden en ideeën samenwerkten voor een gemeenschappelijk doel: Einde aan Apartheid en democratie in Zuid-Afrika. Om als Nederlands meisje daar steeds meer bij betrokken te raken, was erg bijzonder.'

Het lijkt inderdaad ook een hele stap om vanuit het veilige Nederland betrokken te raken bij een revolutionaire strijd in Afrika. Braam: 'Dat is het zeker, maar vanaf het begin klikte het. Er was een enorm wederzijds vertrouwen. Het hielp waarschijnlijk wel dat ik lid was van de CPN. De partij was wars van inmenging van buitenaf en wenste niet te gehoorzamen aan Moskou. De eigenzinnigheid van de CPN sprak het ANC erg aan. Zelf waren ze ook een eigenwijs clubje

en daarom konden deze partijen het uitstekend met elkaar vinden.'

AFRICAN NATIONAL CONGRESS

Het eigenzinnige karakter van het ANC komt naar voren in zijn ontstaansgeschiedenis. De oudste verzetsbeweging van Afrika (1912) begon als een vereniging van dorpsoudsten die bij elkaar kwamen om praktische problemen op te lossen. Aanvankelijk waren zij conservatief ingesteld. De wereldoorlogen zouden hier verandering in brengen. Braam vertelt daarover: 'In Zuid-Afrika was een grote groep Oost-Europese Joden aangekomen. Ze waren gevlucht voor de pogroms in eigen land en wilden naar Amerika, maar per vergissing waren zij op het verkeerde schip beland en in Afrika terechtgekomen. Als Russische joden waren zij in de ban van nieuwe ideeën, begiftigd met socialistisch denken, bekend met sterke vakbewegingen en zij voelden een grote behoefte hun idealen te verwezenlijken. Een revolutionaire vernieuwingsdrang stroomde in hun aderen.' In het Zuid-Afrikaanse leger, dat met de Geallieerden meevocht, kwamen zij in contact met zwarte Afrikanen. Met

hen praatten zij over hun idealen en met hen vochten zij samen tegen een nazistische onderdrukker. Zoals de schrijfster Braam het verwoordt: 'Zij proefden de smaak van bevrijding uit dezelfde beker.' De kiemen voor een bevrijdingsbeweging waren gelegd en al snel vormden deze joden de blanke kern van het ANC.

Braam: 'Als kind van de Oorlog (Braams ouders waren verzetsmensen, red.) sprak mij dit ontzettend aan. Ik geloofde sterk in internationale solidariteit en dit was een prachtig voorbeeld van hoe mensen uit verschillende landen samenkomen voor een gemeenschappelijk doel en op een innige manier met elkaar samenwerken om dit te verwezenlijken.'

Ook voor De Jonge was samenwerking met het ANC een vanzelfsprekende keuze: 'Ik ben allergisch voor onrecht en racisme. Wanneer ik dat zie, voel ik me persoonlijk aangevallen. Ik zat in Mozambique met mijn toenmalige vrouw en zag met eigen ogen hoe het door Zuid-Afrika gefinancierde Renamo daar huishield. Ik bedacht me dat, als ik de bron wilde aanpakken, ik in Zuid-Afrika moest zijn. Ik koester een marxistisch-existentialisti-

sche denkwijze. Als ik zie dat iets fout is en ik heb de keuze om daar wat aan te doen... dan grijp ik in!

ACTIVISME NIET ZONDER RISICO

Toch was De Jonges inzet niet zonder risico's. Op 23 juni 1985 werd hij opgepakt door de Zuid-Afrikaanse politie en meegenomen naar het bureau. Daar werd hij wekenlang verhoord, tot hij zichzelf met een list wist te bevrijden. Hij lokte enkele agenten mee naar een warenhuis, zogenaamd om daar een geheime locatie aan te wijzen, en vluchtte toen de Nederlandse ambassade in. Meer dan twee jaar lang verbleef hij daar, omsingeld door Zuid-Afrikaanse eenheden, totdat hij op 7 september 1987 vrijkwam. Er was besloten dat hij, samen met de Franse activist Pierre-André Albertini en 133 Angolese en Cubaanse vrijheidsstrijders geruild zou worden voor de Zuid-Afrikaanse kapitein Wynand Du Toit, die door de Angolezen gevangen was genomen. De officiële uitwisseling vond plaats op het vliegveld van Maputo. De Jonge: 'Mitterand stuurde persoonlijk een vliegtuig om Albertini op te halen. Ik vloog met de KLM en moest op voorhand een briefje ondertekenen dat ik mijn eigen reiskosten zou betalen. Typisch Nederlands.' Eenmaal in Nederland wilde de toenmalige VVD-minister Weissglas De Jonge alsnog berecht zien. De Jonge: 'Daar hebben we smakelijk om gelachen en zijn voorstel is nooit officieel uitgewerkt.' De Jonge kijkt met een tevreden gevoel terug op zijn tijd als activist: 'Het is lekker om te hebben meegegaan aan iets dat gewonnen heeft. Ik heb zelf geen hoge prijs betaald voor mijn acties, mijn voormalige vrouw Hélène Passtoors wel. Zij heeft nog jaren last gehad van haar geïsoleerde detentie in een Zuid-Afrikaanse politiecel. Mijn keuzes hebben voor anderen in mijn vertrouwde omgeving ook veel consequenties gehad. Dat zou ik de volgende keer anders doen.'

EEN NIEUW ZUID-AFRIKA

Twee decennia na de afschaffing van Apartheid is Zuid-Afrika in veel opzichten een ander land geworden.

Na de overweldigende verkiezingswinst in 1994 ging het ANC voortvarend te werk. Er kwam een nieuwe democratische grondwet, sociale voorzieningen kwamen op gang en miljoenen zwarte Afrikanen kregen toegang tot schoon water en elektriciteit. Zuid-Afrika heeft een stabiel politiek systeem met eerlijke verkiezingen, waarbij het ANC nog steeds een grote populariteit geniet. Vooral onder de voormalige president Thabo Mbeki kende het land een sterke economische groei en trok het vele buitenlandse investeerders aan. Een dominante partij als het ANC was nodig om het land te stabiliseren en structurele sociale hervormingen door te voeren, maar het gebrek aan oppositie betekende dat deze partij nergens verantwoording voor hoefde af te leggen. Dit kwam de zelfdiscipline van de partijleden niet ten goede: gemakzucht, verwaarlozing en corruptie waren het onvermijdelijke gevolg.

Braam: 'Het was schitterend om te zien hoe de zwarte bevolking voor het eerst ging stemmen. Dat gevoel van bevrijding was onbeschrijflijk!' Inmiddels is er veel veranderd in Zuid-Afrika. Het onderscheid tussen klassen is niet meer gebaseerd op discriminatie. Armoede treft blank en zwart nu even hard. Hoewel er ook tijdens de Apartheid een aanzienlijke blanke onderklasse bestond (voornamelijk Afrikaners), verkeerde deze niet in dezelfde onderdrukte positie als de zwarte bevolking. Braam: 'Nee, dan heb je geen idee wat Apartheid inhoudt. Het was een puur raciale scheiding. De blanken waren, in hun ogen, ontegenzeggelijk superieur. Zij hadden een heuse raciale ladder gemaakt waarin de Chinezen werden beschouwd als ereblanken, daaronder de Indiërs, daaronder de kleurlingen en onderaan bungelden de zwarten. Maar zelfs een blanke, debiele pedofiel was nog meer waard dan een niet-blanke.'

De Jonge is dit verschil ook opgevalen: 'Tegenwoordig zijn er blanke clochards. Die zag je vroeger nooit. Niemand ontfermt zich over die arme blanken, maar ja, de regering ontfermt zich sowieso over niemand. Dat verschil maakt dus niet uit. Ik denk niet dat de verarming van de blanke onderklasse leidt tot meer

racistische haat. Iedereen beschouwt het als een gegeven dat nu ook blanken arm zijn en dat er nieuwe zwarte rijken bijkomen.'

HOOP OP DE TOEKOMST

Veel voormalige marxistische activisten hebben zich inmiddels omhooggewerkt tot topambtenaren. Zij nemen een, op zijn zachtst gezegd, ambivalente houding aan ten opzichte van de privé-sector en de buitenlandse investeringen. Dikbetaalde banen gaan naar incompetent vrienden. Hoge werkloosheid en criminaliteit zijn het gevolg. Daarboven wordt Zuid-Afrika al jaren geteisterd door een aids-epidemie, mede in de hand gewerkt door de ridicule houding van Mbeki, die beweerde dat hiv en aids niets met elkaar te maken hadden. Met het oog op deze misstanden merken kritische Zuid-Afrikavolgers wel eens op dat Mandela de kans op een socialistische staat heeft vergooid door, al in de gevangenis, tot een akkoord te komen met de blanke overheid. Braam denkt daar heel anders over: 'Dat verhaal dat Mandela overstag zou zijn gegaan, wil ik bij dezen graag ontzenuwen. Wij hadden communicatieapparatuur aangelegd zodat hij, via gecodeerde boodschappen, vanuit zijn cel met ons in contact kon staan. Ik decodeerde deze berichten en ik zal het eerste bericht dat hij stuurde nooit vergeten: 'Pas op, zij willen dat ik concessies ga doen en een wig drijven tussen mij en jullie. Maar ik zal nooit toegeven. Nooit!' Al die tijd wisten de gevangenisautoriteiten niet dat er volop tussen ons gecommuniceerd werd. Ik heb dit bericht nog. Een leuk cadeautje voor onze archivaris Kier Schuurdinga.'

Over de toekomst zijn beiden gematigd positief. De Jonge: 'Ik heb nooit enige verwachting gehad van die verkiezingen. Het idee dat je in een land dat zo'n strikte raciale scheiding kent, zomaar een socialistisch systeem kunt neerzetten, is irreëel. Maar er is een grondwet gekomen en er is politieke pluriformiteit. Er moet nog steeds veel gebeuren. Er is nu een groep machtige, zwarte rijken ontstaan en een sterke zwarte middenklasse; tevens een grote ongelijkheid, die is niet voldoende aangepakt. Er is niet voor iedereen toegang tot scholing of banen. Vooral dat laatste is een groot

DE SP EN ZUID-AFRIKA

Al heel vroeg – toen velen het Afrikaanse Nationaal Congres van Nelson Mandela nog ‘terroristisch’ noemden – steunde de SP de strijd tegen de apartheid in Zuid-Afrika. Opzienbarend was de ‘van mens tot mens’-campagne eind jaren zeventig. Betrokken burgers uit Nederland stuurden honderdduizenden briefkaarten naar blanke Zuid-Afrikanen. Hun adressen waren eenvoudig in het telefoonboek te vinden – zwarte Zuid-Afrikanen hadden geen telefoon, en meestal niet eens elektriciteit, stromend water of fatsoenlijk sanitair. Met hun brieven uit Nederland gaven de deelnemers aan de actie blijk van hun zorg en verontwaardiging over de genadeloze onderdrukking van de zwarte bevolking, die al sinds 1948 getolereerd werd door de Westerse landen. De actie uit het land waarmee veel blanke Zuid-Afrikanen zich historisch en emotioneel verbonden voelden, was kennelijk effectief en het bracht de Zuid-Afrikaanse geheime dienst in ieder geval tot het organiseren van een tegenactie. Met ‘de Skrijf een Hollander-veldtog’ probeerde het apartheidsbewind de bal terug te kaatsen, door te wijzen op sociale misstanden hier.

In de jaren tachtig organiseerde de SP verschillende grootschalige inzamelingsacties ten behoeve van het Afrikaans Nationaal Congres, vooral voor politieke vluchtelingen in Zuid-Afrika’s buurlanden. In die periode hielp de SP ANC-vertegenwoordigers in Nederland en België ook aan fatsoenlijke huisvesting. Niet eenvoudig in een periode dat die kantoren geregeld te maken hadden met gewelddadige

Foto: Archief SP

aanslagen door de Zuid-Afrikaanse geheime dienst.

Heel bijzonder waren de Mandela-festivals van de SP eind jaren tachtig en begin jaren negentig. Daaraan hielpen Nederlandse popmuzikanten van naam en faam belangeloos mee om geld in te zamelen voor het ANC.

Alle campagnes werden rechtstreeks afgestemd met ANC-vertegenwoordigers in Brussel, Amsterdam, Londen en Lusaka. Overigens werd waar mogelijk ook samengewerkt met de verschillende anti-apartheidsbewegingen in Nederland. Na de historische vrijlating, na 27 jaar gevangenschap, van ANC-leider Nelson Mandela werd de SP uitgenodigd voor het eerste congres op Zuid-Afrikaanse bodem na de opheffing van het verbod op het

ANC. Jan Marijnissen en Tiny Kox maakten van die gelegenheid gebruik om in Soweto een nieuwe inzamelingsactie aan te kondigen: dit keer ‘faxen voor Mandela’, ten behoeve van betere binnenlandse communicatiemogelijkheden voor het nu toegelaten ANC. Na de val van de apartheid nam de SP met andere politieke partijen deel aan de ‘Stichting voor een nieuw Zuid-Afrika’. De stichting beoogde om vanuit Nederlandse politieke partijen advies en steun te geven aan de opbouw van de democratie in Zuid-Afrika. Verschillende SP’ers, onder wie Tiny Kox, Jan de Wit, Harry van Bommel en Jules Ilding, trokken in de loop der jaren voor de stichting naar de andere kant van de wereld om in de nieuwe omstandigheden een helpende hand te bieden.

probleem, waar meer aan gedaan zou moeten worden. Het is hun eigen schuld dat het ANC zo corrupt is geworden. Maar de onderlinge loyaliteit van oude strijdmakkers is enorm. Ook de buitenlandse politiek van Zuid-Afrika is dubieus. Te lang hebben zij Mugabe financieel gesteund. Met geld dat in eigen land een hoop had kunnen oplossen. Ik denk dat het nu wel tijd is dat een sterke communistische partij de macht overneemt van het ANC. De South-African Communist Party (SACP) is een beweging die niet zo leunde op het gedachtegoed van de

Sovjet-Unie, maar altijd uitging van de arbeiders.’

Ook Braam houdt goede hoop, ook al lijkt het erop dat in Zuid-Afrika hetzelfde dreigt te gebeuren als met zoveel linkse revoluties: ‘De internationale solidariteit verslapt. Het ANC moet wel blijven presteren, maar dat komt goed. Zuid-Afrikanen kiezen hun eigen weg. De bevrijdingsdrang zit in hun bloed. Onder de oude garde van het ANC zitten nog steeds mensen die niet door de mand zijn gevallen. Niet iedereen is gevoelig voor geld. Sommigen blijven strijden voor hun idealen, tot hun dood. Helaas komen

deze nauwelijks in het nieuws.’ Net als De Jonge opteert zij daarom ook voor een stevig doorzetten van de revolutionaire lijn: ‘Zuid-Afrika kent nog steeds een sterke vakbeweging en een grote, stabiele communistische partij. De tijd is nog niet rijp voor een nieuwe revolutie. Maar als deze komt, moet deze uitgevoerd worden door mensen die voor de oude idealen staan.’

PROTEST OP ZIJN DRENTS

Tekst: Pim Siegers Foto: Reyer Boxem / Hollandse Hoogte

Harry Muskee, zanger van Cuby + Blizzards en Daniël Lohues

Het is niet zo dat op elke Brink van ieder dorp in Drenthe een protestzanger te vinden is. Integendeel. Hier zijn ze niet van dikdoenerij of de kop boven het maaiveld. Harde werkers, kunstenaars hebben de rechttoe-rechtaanmentaliteit, waar 'doe maar normaal dan doe je al gek genoeg' een belangrijke levensles lijkt. Waar liedjes maken nog een ambacht is.

Oer-Drent Daniël Lohues is dan ook geen revolutionaire muzikant met strijdliederen op het repertoire. Je zult hem niet snel betrappen op het prediken van anarchie en revolutie. Toch is de liedjessmid uit Erica meester in het beschrijven van het klein menselijk lief en leed. Zijn albums staan bol van odes aan cultuur en natuur, en tussen de regels door werpt hij zich op als hoeder van de menselijke waardigheid.

ANTI-PROTEST

Bij Skik, de band waar Lohues mee doorbrak, stond lol op nummer 1. Protest was er hooguit tegen dom

geplaatste fietspaaltjes, het Nederlandse weer of, in een strijdbare bui, tegen menselijke domheid. Hij schreef zelfs een anti-protestlied. Daarin sprak hij duidelijk uit dat hij niet ging protesteren tegen het kabinet van Wim Kok, oorlog en de banken.

*As dit 'n protestsong was
Dan kwam ik nou pas goed op dreef
Dan was dit couplet niet
't Leste dat ik schreef
Dan zung ik over oorlog
Over onrecht en verdriet
Maar dit is gien protestsong
Dus dat doe ik lekker niet...
(Protestsong, Skik, 1995)*

'HOUT MOET'

Na een periode bluesmuziek gemaakt te hebben gaat Lohues eind 2005 solo. Zijn vierdelige cd- en theaterproject 'Allenig' heeft in Noord-Nederland inmiddels de cultstatus bereikt. Op zijn eigen moderne 'Vier jaargetijden' beschrijft Lohues de mentaliteit en de schoonheid ten oosten van de IJssel. Begin dit jaar voegde hij 'Hout Moet' aan zijn erelijst toe. Hierop maakt hij in een paar minuten schilderijtjes van liedjes, met daarop vaak een hoofdrolspeler met een verhaal. Zoals in het aangrijpende 'Tesknie za domem' (Pools voor 'heimwee'), over een ontmoeting met een Poolse werknemer op het pleintje in het gehuchtje Westenesch. De Pool tikt, na werktijd, blikjes Aldi-bier achterover en piekert over zijn vaderland. In 3.39 minuten legt Lohues meer leed bloot dan menig artikel in de krant over Oost-Europese werknemers.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 71

*Harder werken as 'n ander,
Langer deurgaon as rest
Zodat alles as e thuuskomp
Niet veur niks is west
Nog n paar maand
Dan kan 'e eindelijk weer naor huus
Dan hef 'e flink wat centen in de buus
(Tesknie za domem, Hout Moet, 2011)*

In 'Bij de hemel in de rij' neemt hij het op voor de helden van Nederland. De mensen die we allemaal kennen, maar die te weinig waardering krijgen. Laten we ze de schoonmakers, de thuiszorgmedewerkers, de mantelzorgers, de mensen op de sociale werkplaats noemen. Ook dit weet Lohues te vertalen naar het kleine, het menselijke. De vrouw werkzaam in de hospice, waar ze ouderen op een zachte lieve manier naar het einde brengt.

*In de nachten in de weer
't is heur vak, hef ze veur leert
Aoldere mensen naor 't einde brengen
Klagen döt ze nooit 'n keer
Al döt heur de rugge zeer
Ze zal nie gauw verkeerde dingen zeggen
En noast heur wark, collectes lopen
En direkt de mouws opstropen
As der ien verlegen zit
Um wat den ok
(Bij de hemel in de rij, Hout Moet, 2011)*

De conclusie van de zanger is even simpel als doeltreffend: 'Die hoeft niet te wachten bij de hemel in de rij.'

VEURUUTGANG?

Uiteraard blijft Lohues ook hoeder van de noordelijke cultuur, taal en natuur. De beesten, de weidse blik, de fiets, ze blijven centraal staan in zijn werk. Met het fileermesje neemt hij afstand van onder andere megastallen, CO₂ opslag en lichttuitstoot van de kassen. Dat was ook de reden dat hij meehielp om meer mensen warm te maken voor de Provinciale verkiezingen. Hij verwijt de beleidmakers dat ze vergeten wat er zo mooi is aan

Drenthe. 'Economische groei met kantoorblokken en fabrieken, het wordt er niet mooier op', aldus Lohues.

*De lieve, lieve ganzen
Ze bennen volledig in de stress
Ze bennen desoriënteerd,
Nog nooit zo in de warre west
Waorumme bennen de nachten hier
zo licht?
Omdat veuruutgang veur de meesten
zich puur op geld verdienen richt
(Nils Holgerissons blues, Lohues & The
Louisiana Blues Club, 2005)*

CUBY

In een gesprek over of met Lohues is die andere Drentse liedjesmaker nooit ver weg. Harry Muskee, Cuby in de volksmond, is een voorbeeld voor alle muzikanten in de provincie. De muziek van Cuby + Blizzards ruikt en smaakt naar Drenthe. Het laatste album ('Cats Lost') van de band werd geproduceerd door Lohues. Vriend en vijand zijn het erover eens dat dit de beste Nederlandse bluesplaat van het afgelopen decennium is. Het is ook de meest geëngageerde van de band ooit. De nummers gaan over vluchtelingen, de waanzin van godsdienstoorlogen en in Baghdad Blues rekenen ze af met de oorlog in Irak. Met achter de knoppen in de studio Daniel Lohues.

*They wanna bring democracy
By the barrel of the gun
No respect for the people
Under the desert sun*

*[Democratie zou moeten komen
Uit de loop van een geweer
Geen respect voor mensen
In dat gloeiend hete weer]
(Bagdad Blues, Cats+Lost, Cuby +
Blizzards, 2009)*

ZO VROLIJK?

Wellicht dat Lohues later in zijn carrière ook nog 'radicaliseert' met protestliederen. In een interview met Trouw in 2003 meldt hij dat er heel wat op de planken ligt, maar dat hij het vaak te makkelijk praten vindt. Toch liet hij zich al in de 'Skik-tijd' een keer gaan. Voor een gala van Radio2 coverde de band 'Zo Vrolijk'

van Herman van Veen. Vlak daarvoor was er een groot conflict op Palestijns gebied. Ter plekke bedacht Lohues een eigen tekst. Daar leerde het publiek, maar ook Lohues zelf, een andere kant van hem kennen. 'Normaal ben ik niet zo'n op-de-barricade-figuur, maar soms is het goed om dingen ter discussie te stellen, dat werkt bevrijdend.' Herman van Veen zat in de zaal, was enthousiast, en nam later in zijn theatershow de tekst van Lohues over.

*Is er wel een reden om vrolijk te wezen
Als Israël zo doorgaat op Palestijns gebied
Als Bush blijft bombarderen en Al Qaida
blijft proberen
Om ons te molesteren
Dan blijft de blijheid niet
(Zo Vrolijk, Radio 2 Gala, Best Tof,
2004)*

NOABERSCHAP

Ondanks een zeldzame uitspatting blijft Lohues netjes. Hij kan niet veel verkeerd doen. Niet bij zijn fans; maar ook verantwoordelijk bestuurders zullen zich niet snel ergeren aan hem. Waarschijnlijk missen ze dan af en toe de vileine ondertoon. Desondanks blijven zijn songs centraal staan. De barricaden zijn niet de natuurlijke habitat voor Lohues. Hij blijft een vakman. Een liedjessmid, die boven alles mooie liedjes wil smeden. Liedjes waar de menselijke waardigheid en het noaberschap van afspatten. Op elke Brink van ieder dorp in Drenthe kunnen ze zijn liedjes meezingen. Ingetogen. Op zijn Drents dus.

SHARON GESTHUIZEN

Op 2 december 2010 vond in de Tweede Kamer een zwaar maar belangrijk gesprek plaats. De aanleiding was het dappere initiatief van de ouders van een jong meisje dat in 2009 werd ontvoerd en misbruikt maar gelukkig levend is teruggevonden. De twee daders zaten – en zitten – op dit moment hun zeer verschillende straffen uit. De een zit in de gevangenis en komt wellicht over vijf jaar alweer vrij. De ander zit in een Tbs-kliniek en wordt daar behandeld voor een stoornis die tijdens een gedragskundig onderzoek aan het licht kwam. De eerstgenoemde dader komt dus eerder op vrije voeten. Zonder dat zijn problemen zijn aangepakt. Dat is voor de ouders van het jonge meisje onacceptabel. Want, aldus de vader die de Vaste Kamercommissie Veiligheid en Justitie te woord stond: op deze manier lopen ook andere kinderen een groot risico. De man kan na zijn detentie opnieuw dezelfde afschuwelijke fout maken en een zeer ernstige misdaad begaan.

Het is een belangrijke constatering: wie misdadigers met allerlei problemen – zoals verslaving, psychische stoornissen en het ontbreken van de vaardigheid om zich sociaal te gedragen – na een detentie weer op vrije voeten stelt, hoeft zich geen illusies te maken. Deze mensen zullen in het overgrote deel van de gevallen weer de fout ingaan.

We pleiten er als SP dan ook al lange tijd voor om juist meer in te zetten op resocialisatie van mensen in detentie. Zorg dat gevangenen werken, iets leren, een dagritme oppikken en houden. En dat ze een behandeling ondergaan en zoveel mogelijk van hun problemen zoals verslaving afkomen. Alleen dan is er een kans dat mensen na hun straf op het rechte pad blijven. Onderzoek staaft dat keer op keer. Maar het is helaas belabberd gesteld met de mogelijkheden om werk te maken van gevangenen. Een heel groot deel van de gevangenispopulatie is verslaafd en/of heeft een psychische stoornis. De verslavingbegeleidingsafdelingen in de bajes zijn echter verdwenen. Daarnaast is er een schrijnend tekort aan plaatsen in de zogenaamde Penitentiaire Psychiatrische Centra. Iedere gevangenisdirecteur en -medewerker bevestigt dat tijdens de werkbezoeken die we als SP brengen aan gevangenen. Het gevolg is dat zelfs ernstig gestoorde mensen in de bak zitten en er vaak slechter uitkomen dan zij erin gingen. Slechter voor zichzelf, maar ook zeker voor de maatschappij. En dat is te zien aan de recidivecijfers. Zeker zeventig procent van de gevangenen recidiveert binnen zeven jaar na detentie.

Het huidige kabinet wil echter de mogelijkheden om stoornissen te behandelen en gevangen te bewegen iets van hun leven te maken, nog verder beperken. Zo zou alleen de gemotiveerde gedetineerde behandeling of werk aangeboden moeten

krijgen. De houding van de gedetineerde, zo zegt staatssecretaris Teeven, moet laten zien dat er succes in het verschieft ligt. Dat klinkt natuurlijk logisch, prachtig zelfs! Maar het is klinkklare onzin. Want is het niet juist kenmerkend voor de doelgroep dat deze zich, vaak al een heel leven lang, verzet tegen behandeling? Dat zij zich onttrekken aan zaken als verantwoordelijkheid nemen, gezond leven en respect tonen voor de samenleving? Iedereen die met deze doelgroep werkt, weet dat het bejegenen, motiveren en behandelen van deze mensen een lange adem vergt en bovendien een kwestie is van veelvuldig vallen en hopelijk even vaak weer opstaan. Door vooraf te stellen dat mensen bereid moeten zijn tot verandering, neemt men een loopje met de problematiek: men stelt dat de gevangene in staat zou moeten zijn om – ondanks de eigen geschiedenis van stoornis en/of verslaving – zichzelf te ontstijgen en de knop om te zetten. En hoe mooi en idealistisch dit allemaal ook klinkt: als dit niet leidt tot reductie van recidive van ex-gedetineerden, dan is het geen knip voor de neus waard. Resocialisatie is wat onze samenleving echt veiliger maakt – en dat is een langdurig proces. Helaas is er geen gemakkelijke andere oplossing.